

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEKÂT'IN MİKRO-FİNANS SİSTEMİNE
UYARLANMASININ İSLAM İKTİSADI
AÇISINDAN ANALİZİ

MUHAMMAD SALAHEDDİN ABUNNAJA
2501171139

TEZ DANIŞMANI:
Prof. Dr. SERVET BAYINDIR

İSTANBUL 2022

ÖZ

ZEKÂT'IN MİKRO-FİNANS SİSTEMİNE UYARLANMASININ İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN ANALİZİ

Muhammad Salaheddin ABUNNAJA

Bu çalışmanın amacı, zekâtı mikrofinans programlarında kullanmanın imkanını araştırmaktır. Önerilen sistemin uygunluğu, hem İslam hukuku hem de yoksulluğun ortadan kaldırılmasında zekât ile sağlanan fonların sürdürülebilirliği ve yeterliliği bağlamında incelenecektir.

Zekât hakkında yapılmış olan bilimsel metinlerin yorumlanmasında genelde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Biz de aynı yöntemi takip etti.

Öte yandan, zekât fonunun mikro-finansa katkısının ne kadar önemli olduğunun cevabı aranacak ve bu doğrultuda bir yöntem geliştirilecektir. Toplanacak potansiyel zekât miktarı Türkiye GSYİH'sinin bir yüzdesi olarak hesaplanacak ve sonuç yoksulluk oranıyla karşılaştırılacaktır.

Bu çalışma, zekât fonlarının yoksulluğu azaltmada yetkin ve değerli bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zekât, Mikrofinans, Entegrasyon, Yoksulluk

ABSTRACT

**THE CONVENIENCE OF ZAKAT INTEGRATION INTO
MICROFINANCE SETTING: AN ANALYTICAL PATH**

Muhammad Salaheddin ABUNNAJA

The value of using Zakat funds in Microfinance platform was uncritically accepted among researchers, founding their reasoning on the social objective of Islam through Zakat to eradicate poverty; the previous studies have undermined the philosophical and religious nature of Zakat and ignored the substantial literature developed through centuries creating a comprehensive system of the situation, The purpose of this study is to explore the convenience of using Zakat into Microfinance schemes in context of The eligibility of the suggested integration and the sustainability and competency of funds provided by Zakat in eradicating poverty. A qualitative research method of interpretation of contemporary scholarly texts done on Zakat is employed supported by a formula developed to test Zakat worthiness as a tool of poverty alleviation. This paper finds that nevertheless, Zakat funds are competence and worthy in materially reducing poverty; still the theoretical settings hinder its integration into Microfinance scheme; however, an alternative approach has emerged through the process and is strongly recommended to be followed in future researches.

Key Words: Microfinance, Zakat, Poverty alleviation, Zakat integration.

ÖNSÖZ

Zekât gerçekten yoksulluk sorununu çözüm çözemeyeceği akademik camiada baştan itibaren tartışılan bir konudur.

Bu konuyla ilgili diğer bir mesele de yoksulluğun günümüzde ciddi bir ekonomik sorun olduğu gerçeğidir. İşte elinizdeki bu çalışmada bahsedilen soruların cevabı aranmaktadır.

Özellikle Covid-19 pandemi döneminde tez yazma gerçeğini dikkate alarak pek çok zorlukla geçen bu uzun yolculuğu bitirdikten sonra, önce Yüce Allah'a şükrediyor, ardından danışman hocam Prof. Dr. Servet Bayındır'a şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, bu uzun zorlu süreçte yanımda olan eşime, dualarında beni unutmayan anne ve babama ve “kaç sayfaya ulaştığınızı sormayı unutmayan” küçük çocuklarım Selahaddin'e ve Fatma'ya şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2021

Muhammad Salaheddın ABUNNAJA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISITLAMA LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ZEKÂT VE MİKROFİNANS GENEL BAKIŞ

1.1. ZEKÂT VE MİKROFİNANS İLİŞKİSİ BAKIMINDAN ZEKÂTA GENEL BAKIŞ	7
1.1.1. Zekâtın Tarifi.....	7
1.1.2. Zekâtın Amacı	7
1.1.3. Zekâtın Mülkiyeti	13
1.1.4. Zekât Fonların Yatırımı “Tenmiyetü’z-Zekât”	16
1.1.5. Zekât Fonlarından Borç Verme	17
1.1.6. Zekâtın Gönüllü ve Bağış Niteliği.....	20
1.1.7. “Fi Sebilillâh” Kavramının Tefsiri	21
1.2. ZEKÂT VE MİKROFİNANS İLİŞKİSİ BAKIMINDAN MİKROFİNANSA GENEL BAKIŞ.....	23
1.2.1. Mikrofinans Kavramı	23
1.2.2. Mikrofinansın Amacı	23
1.2.3. Mikrofinansın Çeşitleri.....	24
1.2.4. İslamî Mikrofinans	25
1.3. ZEKÂTIN MİKROFİNANSA ENTEGRASYONUNUN ANALİZİ	32

İKİNCİ BÖLÜM
MİKROFİNANS PROGRAMINDA ZEKÂTIN ÖNEMİNİN
BELİRLENMESİ

2.1. ZEKÂT YETERLİLİĞİNİ HESAPLANMASINDA KULLANILAN FORMÜLLER	39
2.1.1. Zekât Yeterliliğini Hesaplamak İçin Kullanılan Yoksulluk Kavramı .	39
2.1.2. Zekâtın Potansiyel Tahsilat Tahmini.....	40
2.1.3. Zekât Fonlarından Sekiz Zekât Sınıfından Herbirinin Payı	46
2.4 ZEKÂT YETERLİLİĞİNİ HESAPLAMAK İÇİN OLUŞTURULAN FORMÜLLER	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ZEKÂTIN MİKROFİNANSA ENTEGRASYONU İÇİN ALTERNATİF BİR
YÖNTEM

3.1. MİKROFİNANSIN ZEKÂT PLATFORMUNA ENTEGRASYONU	54
3.2. ZEKÂT FİNANS KURUMU ZFK ANA YAPISI.....	56
SONUÇLAR VE TAVSİYELER.....	62
KAYNAKÇA	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Vekâlet Model	29
Şekil 2: Mudarebe Model.....	30
Şekil 3: Önerilen Mikrofinans-Zekât Karma Yapısı.....	31
Şekil 4: Zekâtın Mikrofinansa Entegrasyon Modeli.....	55
Şekil 5: Mikrofinansın Zekât Platformuna Entegrasyonu	55
Şekil 6: İki Sistem Arasında Bir Bağlantı Oluşturmak Modeli	55
Şekil 7: Önerilen ZFK Modeli	61

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1: Seçilmiş Ülkelerde Tahmini Zekât Gelirlerinin GSYH'ye Oranı.....	41
Tablo 2A: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z_1	42
Tablo 2B: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z_2	42
Tablo 2C: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z_3	42
Table 3: Suudi Ekonomisinin Sektörlerine Göre Tahmini Zekât Gelirleri.....	44
Tablo 4: Türkiye'nin GSYİH'sinden Zekât Tahsilatını Hesaplama Yöntemi	45
Tablo 5: Zekât Tarafından Sağlanan Fonların Yeterliliğini Tahmini	51
Tablo 6: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2019, 2020	59

KISALTMALAR LİSTESİ

BİSAM	: Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
SHG	: Self Help Group
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCBM	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ZFK	: Zekât Finans Kurumu

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüz araştırmacıları, mikrofinans alanında zekât fonlarını kullanmanın önemini vurgulamaktadırlar¹. İslami finansın toplumsal hedefinde; yoksullara sağlanan finansal hizmetlerin, dayanıklı ve etkili bir alan olması gerektiği argümanı vardır².

Bu çalışmada yapılan tartışma nihai olarak, yoksulluk sorununun adaletsizliğin etik yönü ile sınırlı kalmayıp, ekonomik verimliliğin sağlanabilmesi için yoksulluğun kaldırılması hedefine katkıda bulunacağı beklenmektedir.

Dünya Bankası göstergelerinde 1.25 dolarlık yoksulluk açığı³ endeksine göre, potansiyel zekât birikimi ile aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerekli olan kaynak, 2005'te Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'nın sadece %0.05'i kadardır.⁴

Bu çalışmanın amacı, zekâtın mikrofinans modelleri ile bütünleştirmenin imkânlarını araştırmaktır.

Konuya ile ilgili olan temel kavram aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir;

1- Zekâtın İslam hukukçularının bakış açılarından hareketle mikrofinans ile bütünleştirmenin imkânı.

2- Zekât ile toplanan fonların mikrofinans alanında sürdürülebilirliği ve yeterlilikleri nelerdir? Diğer bir ifade ile zekât fonunun yoksulluğun azaltılmasındaki katkı derecesi nedir?

Yöntem

Bu çalışmada, zekâtı mikrofinans ile bütünleştirebilmenin fıkhi açıdan mümkün olup olmadığının cevabını bulmak için zekât konusunda yazılmış akademik metinlerin yorumu ve incelenmesi yapılmıştır. Yusuf Alqaradawi, Rafik Yunus Almısri, Ibn

¹ Qurra-Tul-Ain Butt, "Integrating Model of Religious and Corporate Charities in Islamic Microfinance Institutions for Poverty Reduction", **Journal of Business & Financial Affairs**, y.y. C.VI, No:4, 2017, s. 2.

² Asyraf Wajdi Dusuki, "Banking for the Poor: The Role of Islamic Banking in Microfinance Initiatives", **2nd Islamic Economic Conference 2007 (iECONS2007)**, Kuala Lumpur, Malaysia, 2007, s. 12.

³ Yoksulluğun derecesi/yoğunluğu hakkında bilgi veren bir endeks olup yoksulların ortalama gelirlerinin yoksulluk sınırına uzaklığından hareketle hesaplanmaktadır.

⁴ Nasim Shah Shirazi, Md. Fouad Bin Amin, "Prospects of Poverty Elimination through Potential Zakat Collection in OIC-member Countries: Reappraised", **Journal of Islamic Economics, Banking and Finance (JIEBF)**, C.VI, No:3, 2010, s. 62.

Qudamah ve diğer birçok İslam âlimleri tarafından zekât hakkında yazılan eserler ve araştırmalar referans alınarak bir içerik analizi üzerinden, niteliksel araştırma yöntemi uygulanmıştır.⁵

Diğer taraftan, zekât fonunun mikrofinansa sağlayacağı katkının nasıl sürdürülebilir ve etkili olabileceğiyle ilgili olmasıdır. Potansiyel toplanan zekât tutarı 2019 yılı için Türkiye'nin GSYİH'sinin yüzdesi olarak tahmin edilecektir. Sonuç ise, yoksulluğun azaltılmasındaki öneminin belirlenmesine yönelik bir yoksulluk çıpasına göre test edilecektir. Anılan çıpayı belirlemek için şu değişkenler kullanılacaktır:

- Zekât nisabı “oranı”,
- Yoksulluk oranı
- 2019 yılı Türkiye nüfusu.

Anlaşılır olması adına, yoksulluğu ölçmek için “SGP” bunu kullanılarak medyan gelirin %40'ına dayalı göreceli yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı hesaplanmaktadır. Bu kapsamda “BİSAM” tarafından 2019 yılında yayınlanan Açlık Ve Yoksulluk Sınırı⁶ adlı rapordan yararlanılacaktır .

Bu çalışmanın akademide genel kabul gören pratikleri ve içinde bulunduğu akımı⁷ göz önünde bulundurması amaçlanmaktadır. Zekâtın mikrofinans ile bütünleştirilebilmesini araştırırken içerik analizini yorumlamaya, terimlere ve kavramlara ilişkin ortak anlayışı oluşturmak adına gayret edilecektir.

Çalışma, bu alanda çalışan araştırmacılara, yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili devlete bağlı ve sivil toplum kuruluşlarına (STK) ve değişim çabası içinde olanlara fayda sağlayacaktır.

⁵ Patrick Ngulube, “Qualitative Data Analysis and Interpretation: Systematic Search for Meaning”, **Addressing Research Challenges: Making Headway for Developing Researchers**, Ed. Elias R. Mathipa & Mishack T. Gumbo, Mosala-MASEDI Publishers & Booksellers cc: Noordwyk, 2015, Bölüm 8, b.a.

⁶ Birleşik Metal-İş Sendikası Araştırma Merkezi, “Açlık Ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu” (Çevrimiçi) <http://birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1377-aclik-ve-yoksulluk-siniri-aralik-2019-donem-raporu>, Ocak 2020.

⁷ Frank W. Lewins, **Social Science Methodology : A Brief But Critical Introduction**, Melbourne, Macmillan Education Australia, 1992, s.8.

İlgili Literatür Taraması

Daha önceki araştırmalar incelenerek çalışmaya zekâtın felsefî ve dinî doğası doğrultusunda literatür taraması ve eleştirisi yapılmıştır. “Introduction to Islamic Microfinance” adlı eserinde, Mohammed Obaidullah konuyu şöyle bir değerlendirmiştir; zaman zaman dalgalı fon temini ile zekât, yoksulluğu çözmek için sürdürülemez kabul edilir. Bu nedenle zekât en üst düzeyde yoksulluğa hedeflenir ve yoksul kimsenin temel ihtiyaçlarını anında karşılanmaktadır.⁸ Dolayısıyla yoksullar, mikrofinans programlarının uygun hale gelmesiyle temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek zekât fonunu kullanabileceklerdir.⁹

Yukarıdaki ifade dikkate alındığında bazı tutarsızlıklar kolaylıkla tespit edilebilir. İlk olarak; zekât fonları, daha önce yukarıda belirtilen kaynakta da bahsedildiği gibi zekât yükümlülüğünün "kesin" kriterlerini belirten, kimin ve ne oranda ödeme yapmakla yükümlü olduğunu¹⁰ içeren, net bir kriterin bir miktar istikrar ve sürdürülebilirlik mantığı sağladığı, dalgalı fon temini ile çelişmektedir. İkincisi; açıkça sürdürülebilirliği etkileyen kesin bir dalgalanma ölçüsünden yoksun ve kastedilen çerçevenin belirtilmediği belirsiz bir ifadedir. Üçüncü ifade; kesinlikle hiçbir argüman veya teste tabi tutulmadan bir sonuç olarak tanıtılmıştır. Son nokta ise, zekâtın ana hedefini aşırı yoksullukla sınırlamak, “Zekâtın sekiz dağıtım sınıfı”na basit bir bakış, bu sınıra meşru bir şüphe getirebilmektedir. Obaidullah'ın çalışması birinci bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Ibrahim and Ghazali 2014 yılında ekonomik yoksullar için bir mikro finansman aracı olarak zekât kapasitesini üç boyutta araştırmıştır.¹¹ Araştırmaya rasyonel ve fizibiliteyi incelemekle başlayıp¹² değerlendirmesini bir uygulama modeli olarak Selangor Zekât Kurulu çalışması ile bitirmiştir.¹³

Geleneksel mikrofinansta Müslümanların faize karşı duyarlılığı, uygun şekilde uygulandığı takdirde zekât fonlarının kapasitesi, makalenin “Zekat Mikro Finans

⁸ Mohammed Obaidullah, **Introduction to Islamic Microfinance**, Hindistan, IBF Net (P) Limited, 2008, s.14

⁹ A.e., s.41.

¹⁰ A.e., s.14.

¹¹ Patmawati Ibrahim, Ruziah Ghazali, “Zakah as an Islamic Micro-Financing Mechanism to Productive Zakah Recipients”, **Asian economic and Financial Review**, C.IV, No:1, 2014, s.117.

¹² A.e., s.118.

¹³ A.e., s.120-123

(ZMF)” olarak adlandırdığı modeli¹⁴ için bir gerekçe olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada daha sonra zekât, mikrofinansmanı kullanmanın uygunluğu veya fizibilitesi olarak adlandırdığı konuya girmiştir¹⁵.

Hassanian 2015 yılında yaptığı araştırmasında, yoksulluğun yok edilmesi için zekâtı özgün bir kavram olarak ifade etmiştir¹⁶. Üretken yoksulların finansal hizmetlere erişimini sağlayarak, yerel ekonomilerin mikrofinansını bu anlamda bir uyarıcı olarak değerlendirmekte ve İslami mikrofinans için zekât fonlarından istifade etmenin geleneksel mikrofinanstan farklı olduğuna işaret etmektedir.¹⁷ Zekâtın ikisi ile de bütünleştiğini, İslami mikrofinans'ın üç modelinde tartışmaktadır¹⁸. Bununla birlikte, zekât ve mikrofinansı birleştiren modelin imkanı ve uygulanabilirliği ile ilgili ilk aşamada herhangi bir sorgulama veya tartışma ortaya atmamaktadır.

Birçok literatürün de ortaklaşa kabul ettiği yoksulluk problemiyle mücadele için mikrofinans, hükümetler ve kuruluşlar tarafından dikkate alınan başlıca araç olduğunu ifade edilmekte¹⁹ ve yoksulluğun azaltılması hedefinin İslami iktisat rejiminin merkezinde olduğu kabul edilmektedir.²⁰ İslami mikrofinansın bir araç olarak yoksulluğun azaltılmasındaki etkililiği ile objektif seviyedeki uyum, bu durum için yeterli koşul olduğundan, zekât fonlarından yararlanmanın elverişliliğini sorgulamamak, onun kayda değer temel argümanıdır.

Daha sonra Hassanian aynı makalesinde, Monzer Khaf tarafından Feddan başına %150 üretim artışının raporlandığı Sudan’da, çiftçilerin zekât mikrofinansmanına ilişkin başarılı bir vaka analizine atıf yapmıştır.²¹ Söz konusu çalışmadaki sayılar yoksulluğun azaltılmasında bir araç olarak zekâtın sürdürülebilirliği hakkında güçlü bir vaka oluşturmuştur.

Önerilen yapıları ve fonların kaynaklarını ve kullanımlarını detaylandırdıktan ve modeller arasındaki kritik farklılıkları vurgular. Daha sonra zekât fonlarının

¹⁴ A.e., s.119.

¹⁵ Daha sonra birinci bölümünde bu konuyu tartışılacaktır. bkz.: a.ş., s.18 – 20.

¹⁶ Khalifa M. Hassanian, “Integrating Zakah, Awqaf and IMF for Poverty Alleviation: Three Models of Islamic Micro Finance”, **Journal of Economic and Social Thought**, (Çevrimiçi) <http://kspjournals.org/index.php/JEST/article/view/394>, C.II, No:3, 2015, s. 198.

¹⁷ A.e., s.198.

¹⁸ A.e., b.a.

¹⁹ A.e., s.194.

²⁰ A.e., s.193.

²¹ A.g.e., s.201.

gerçekleştirebileceği belirli işlevleri vurgulamayı²² unutmadan, zekât ve vakıf ile donatılmış İslami mikrofinansın, ekonomik istikrarı sağlamak için çok önemli olduğu sonucuna varılmaktadır²³.

Debnath 2015'te, mikrofinansa bir alternatif olarak zekâtı önermiştir. Mikrokredi yaklaşımının Bangladeş'teki yoksul gelir üzerinde maddi bir fark yaratma konusundaki başarısızlığına ilişkin, sözlerini gerekçelendirerek karşı bir duruş sergilemektedir.²⁴ Bu çalışmada zekât alanlar ile mikrofinans borçluları arasında yaş, aile büyüklüğü ve ekili arazi büyüklüğü açısından bir karşılaştırma yapılmıştır.²⁵ Yine de mikrofinans zekât bütünleşmesinin, mikrofinansın yetersizliği hakkındaki pragmatik argümanına dayanarak, zekât standını entegrasyon konusunda kendi sözü ile kapsamlı bir sistem olarak görmeden tartışıldığını rahatlıkla söylenebilmektedir. Diğer bir ifadeyle Hassanian'in²⁶ sonuçtan farklı bir sonuca ulaşmış olsa da aynı mantıklı konuyu yürütmektedir.

Kısacası, önceki çalışmalar zekâtın felsefi ve dini doğası konusunda, zekâtın mikrofinansa dâhil edilmesi için teorik bir tartışma oluşturmada eksik kalmıştır.

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; zekâtı mikrofinans alanı ile bütünleştirebilmenin, dini açıdan imkanına cevap vermek için ayrıntılı bir analiz yapılmaktadır. Bölümün ilk kısmı zekâtın amacı, mülkiyeti ve zekât fonlarının üzerine yatırım ve yükümlülük oluşturmalarıdır. Bunun yanı sıra zekâtın bağış mahiyeti de soruşturulmaktadır. Sonraki kısımda mikrofinans ve İslami mikrofinans tanıtılmaktadır. Hemen ardından bir mikrofinans vekâlet modeli tartışılmaktadır. Bölümün son kısmında ise zekâtın mikrofinans entegrasyon analizi yapılmaktadır.

İkinci bölüm, zekât fonunun mikrofinansa katkısının ne kadar önemli olduğu sorusunu yanıtlamaktadır. Zekât yeterliliğini hesaplamak için formüller oluşturulmaktadır ve bu süreçte yoksulluk kavramı, zekât potansiyel tahsilat tahmini ve gereken kriterler belirlenmektedir.

²² A.e., b.a.

²³ A.e., s.209.

²⁴ Sajit Chandra Debnath, "The Potential of Zakat Scheme as an Alternative of Microcredit to Alleviate Poverty in Bangladesh", **Ritsumeikan Annual Review of International Studies**, The International Studies Association of Ritsumeikan University, C.XIV, No:1, 2015, s. 4,10.

²⁵ A.e., s.8-9.

²⁶ Bkz. yuk.

Üçüncü bölümünde zekâtın mikrofinans planına entegrasyonuna alternatif bir yol önerilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZEKÂT VE MİKROFİNANS GENEL BAKIŞ

1.1. Zekât ve Mikrofinans İlişkisi Bakımından Zekâta Genel Bakış

1.1.1. Zekâtın Tarifi

Şeriatta “zekât” kelimesi, Allah tarafından lâıyk görülen olanlara verilmek üzere belirlenmiş servet payını ifade eder.¹

“İslamın beş şartı içinde yer alan ve temel ibadetlerden sırf mali olana örnek teşkil eden zekât iktisadi, içtimai, hukuki yönleri olan bir müessesedir.”²

Konuyu ayrıntılı olarak ele almadan önce, Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından zekât şöyle tanımlamıştır:

“İslam dininde, zekât, dinen zenginlik ölçüsü kabul edilen miktarda (nisap) mala sahip olan kimselerin Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi gereken belli bir miktarı ifade eder.”³

Yapılan bu çalışma, zekât ve mikrofinans arasındaki tutarlılıkların yanı sıra uyumsuzlukları, teori, amaç ve uygulama yolları açısından inceleyerek, elde edilen bilgiler ışığında yorumlanacak ve analiz edilecektir.

1.1.2. Zekâtın Amacı

Alqaradawi’ye göre yoksullar, zekât paylaşımı ve dağıtımının öncelikli ve aynı zamanda esas hedefidir. Bununla birlikte zekâtın farklı hedefleri olduğunu da kabul etmektedir. Söz konusu diğer hedefler, zekât kaynağının gerçek alıcısını geri planda bırakmamakta ya da onun bu düşüncesiyle çelişmemektedir. Alqaradawi, Hz. Muhammed’in “Zenginden alıp fakire geri veriniz.” hadisiyle doğrularken, Ebu-Hanife’nin, zekâtın sadece yoksullara verilebileceği görüşüne de atıfta bulunmaktadır⁴.

¹ Yusuf Alqaradawi, **Fıqh Al Zakah: A Comparative Study of Zakah, Regulations and Philosophy in the Light of Qur`an and Sunnah**, Çev. Monzer Kahf, 2 c., Jeddah, King Abdulaziz University: Centre for Research in Islamic Economics, C.I, 2000, s. xxxix.

² Ünal Kılıç, “Hz. Peygamber Döneminde Zekat Uygulaması”, **Tarihte ve Günümüzde Zekat Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı**, Ed. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, İstanbul, Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2017, s. 45

³ Din İşleri Yüksek Kurulu, **Zekât Sıkıça Sorulanlar**, Ed. Mustafa Bülent DADAŞ, 5.bs., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017, s.9.

⁴ Yusuf Alqaradawi, **Muškilet ulfakır ve keyfe Alecehe Al-Islam**, Beirut, Resalah Institution, 1985, s.65

Kuran’da bahsedilen zekât dağıtım sınıflarının yüzeysel bir değerlendirmesi bize zekâtın ana amacı üzerine açık bir ipucu verebilmektedir. Zekât alıcılarının özelliklerini oluşturan sekiz kategori aşağıda verildiği gibidir⁵:

"إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ"

“Zekât gelirleri ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, zekât gelirlerinin toplanmasında ve yönetilmesinde görevli olanlar, kalpleri İslam’a kazanılacak olanlar⁶, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda⁷ ve yolda kalmışlar”.

Bu daha önce belirtilmiş olan en az beş sınıf ile mali imkân eksikliği ve temel ihtiyaçlara duyulan gereksinim arasında doğrudan bir bağlantı kolaylıkla kurulabilmektedir.

İlk iki sınıftaki yoksul ve düşkünler; yoksulluğun gerçek durumunu belirtirken diğer üç sınıftakiler ise asgari düzeyde geçici yoksulluk durumlarını temsil etmektedir. Kölelikten kurtuluş ve mali sorumluluk –borç ödemeyen- kişinin durumundan bağımsız yerine getirmesi gereken gereklilikler olduğundan, yoksulluk durumu olarak değerlendirilmemiş olabilirler. Buna ek olarak, bu geçici yoksulluk durumu, uygun bir şekilde üstesinden gelinmediği takdirde, gerçek bir yoksulluk durumuna dönüşebilir. Bu argüman, yolda kalmışlar yolcular için de geçerlidir. Bir serveti olsa dahi, evinden uzak olduğundan dolayı, söz konusu servete erişiminin olmaması, yolcuyu -ileride kalıcı yoksulluğa dönüşme olasılığı olduğundan- geçici bir yoksulluk kategorisi altında değerlendirilirler.

Zekât fonlarının toplanmasında ve yönetilmesinde görev alanlara yönelik sınıf, norm gereği her türlü fon yönetiminin işletme maliyetlerini karşılaması için bir gerekliliktir. Bu maliyetler; maaşları, yan gereksinimleri, kirayı, ulaşım ve

⁵ Tevbe Suresi, 9:60

⁶ İslam toplumunun ilk kurulma dönemlerinde Zekât bazı önemli liderlere İslam’a sıcak bakmaları için ya da en azından yeni kurulan devlete karşı tarafsız kalmaları için veriliyordu. Hanefiler bu hükmün kalktığı görüşündedir, Elzuhri gibi diğer birçok âlimler bu hükmün devam ettiğini ve devletin maslahata göre hükme ihtiyaç duyulabileceği görüşündedir ve kuran’daki hükmü kalkılmaz ve neshedilmez. Bkz.: Kılıç, a.g.e, s.95, ayrıca bkz., Muhammed IbnQudamah, **EL-Mughni**, Ed. Rasheed Rida, 10 c., y.y., Dar AL-Kitab Alarabi, C.II, 1984, s.527.

⁷ Aslen Allah yolunda ülkenin sınırlarını korumak için savaşmak anlamına gelmekte iken son zamanlarda ülkenin ve topluluğun genel çıkarlarını korumak anlamında kullanılmaktadır, bu konu ileride ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır. bkz.: aş., s.21 – 22.

telekomünikasyonu içermekle birlikte bunlarla sınırlı olmayan; bu sınıfı, zekâtın asıl amacı ile çelişmek veya rekabet etmek ya da onun yerini almaya değil, bu amacı hizmet etmeye yönelik bir araç haline getirir.

Başka bir ifadeyle, yukarıdaki tartışma rakamlara çevrildiğinde, aşağıda verilen mantıksal açıklamayı elde edilmektedir. Zekât dağıtım sınıflarının %75'ini oluşturmakta olup, 8 sınıfın 6'sı yoksulluk ve düşkünlükle bağlantılıdır.

Başka bir argüman Al-Mısri ise, İslam ilmi metinlerinde belgelenen, neredeyse aynı anlama gelen yoksul ve düşkün sınıflarının varlığı hakkındaki tartışmadır. Bu iki sınıfı birbirinden ayırmak için sağlam ve meşru bir kural bulmak adına çok sayıda girişim yapılmıştır. Al-Mısri iki sınıfın aynı kavramı, amacı ve halen aynı görüşü taşıdığını desteklemektedir. Ancak pek çok âlim tarafından savunulduğu üzere, bu durumun iki sınıfı tek bir sınıfta birleştirerek, sınıf sayısını sekizden yediye indirme argümanını doğrulamadığını belirtmektedir. Bu sebeple, zekâta yoksulluğun giderilmesinin önemini ve önceliğini vurgulayarak, iki sınıfın ağırlığına sahip tek bir sınıf olarak görülmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.⁸

Alqaradawi de çoğu âlimin savunduğu, yoksul ve düşkünlerin iki ayrı kategori olduğu görüşünü desteklemektedir. Abu Yusuf ve Ibn al Qasim gibi önde gelen âlimler bu ikisinin tek bir kategori olduğuna inansa da Alqaradawi, çoğu hukukçunun yoksul ve düşkün sözcüklerini ayrı ifadede birlikte kullandığını söylemektedir. Bunlar genel yoksulluk kavramına ait olsa da onlara, farklı özel anlamları olduğunu ve bunun da bu iki kavramı bir kategorinin iki alt kümesi haline getirdiğine inandığını söylemektedir. Birbirine benzer iki hak sahibi kategoriden ilk olarak zekât dağıtım sınıflarından, bu denli belirgin bir şekilde bahsedilmesi, yoksulluğun giderilmesinin zekâtın asıl hedefi olduğuna da vurgu yapmaktadır.⁹

Shaltoot'a göre zekât fonlarının iki ana alt kümeye yönelik olması hedeflenmiştir:

1. Temel ve önemli ihtiyaçlarını karşılayamayanlar. Bu doğrultuda zekât, aşağıdakilere dağıtılsa yerine getirilebilir:

✓ Yoksul ve düşkünlere,

⁸ Rafik Yunus Al-Mısri, **AL-Mahsool fi Ulumu-Zakat**, Damascus, Syria, Dar Almaktabi, 2006, s.98-100.

⁹ Yusuf Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah: A Comparative Study of Zakah, Regulations and Philosophy in the Light of Qur'an and Sunnah**, Çev. Monzer Kahf, 2 c., Jeddah, King Abdulaziz University: Centre for Research in Islamic Economics, C.II, 2000, s.5.

- ✓ Kalbi İslam'a yeni ısınmaya başlamış olanlara,
- ✓ Yolda kalanlar yolculara.

2. Müslüman toplumunun siyasi devletinin ve İslam dininin muhafazası için gerekli ve genel çıkarlarıdır. Bu doğrultuda zekat, şu şekilde yerine getirilebilir:

- ✓ "Allah'ın Yolu" sınıfı aracılığıyla.

Günümüzde geriye kalan üç zekât dağıtım sınıfı, artık ilişkisiz olarak görülmektedir. Zekât paylaşımı, kategorileri arasında meşruluğunu kaybetmiştir.¹⁰

Ebu Zehra “düşkün” kavramını, hastalığının yoksulluk durumuna eklendiği ve bu durumu ağırlaştırdığı¹¹, hastayı yoksul kişi olarak tanımlamak suretiyle ilginç bir yorumlama yaparak yoksul ve düşkün kavramlarının iki kategori olarak ayrılmasını örtülü olarak desteklemektedir.

Önceki tartışmalar tereddütsüz bir şekilde yoksul ve düşkünlerin sekiz zekât sınıfının içerisindeki asıl ve en önemli alıcılar arasında olduğunu göstermektedir.¹² Bu öneme daha fazla dikkat çekmek için İslam âlimlerinin çoğu, her sınıfın zekât fonlarından alacağı payı tartışırken, yoksul ve düşkünlere öncelik verilmesi gerektiğine karar vermiştir.¹³ Zekât fonlarında bir yetersizlik olması durumunda zekât dağıtım sınıfı sadece yoksullar ve düşkünlere olacak şekilde tek bir sınıfla sınırlandırılabilir.¹⁴

Ancak zekât yardımının yoksullara ulaştırılması tercihinin bilincinde olmak, zekât hedefi hakkında kesin bir duruş sunmamaktadır. Çünkü zekât hedefi, yoksulluğu ortadan kaldırmayı değil, aynı zamanda bu insanların temel ihtiyaçlarını azaltmayı ve acılarını da hafifletmeyi içermelidir. Bu sebeple yoksulları ekonomik olarak bağımsız bireylere dönüştürerek en sonunda yoksulluğu sona erdirmeye zekâtın asıl hedefi mi, yoksa yalnızca karşılanabilecek elverişli bir koşulu mu - zekâtın elde etmeyi iddia ettiği ana hedef olması şart değil - başka bir düzeyde veya derecede açıklanmasına ve tartışılmasına ihtiyaç vardır.

¹⁰ Mahmoud Shaltoot, **Alfatawaa: Dirasah limuşkilat Almuslim Almuasir fi Hayaatihi alyawmiyah Alammah**, 18.bs., Cairo, Dar EL-Shoroak, 2004, s.101,102,103.

¹¹ Muhammed Ebuzehra, **Altakaful Alijtimaî fi Al'islam**, Cairo, Dar AL-Fikir AL-Arabi, 1991, s.78.

¹² A.e., s.77.

¹³ A.e., s.80.

¹⁴ El-Sadiq El-Giryani, **Mudawwanat Al_fiqh Al_Maliki**, 4 c., Beirut, Alrayan Institution for Publication, C.II, 2002, s.68.

Yoksullara ve düşkünlere verilecek olan zekâtın belirlenmesine ölçüt olan ilginç bir tartışma bu konuya daha iyi ışık tutabilir. İslam fıkıh literatüründe bu konu üzerine aşağıdaki argümanlar sunulmuştur:

İlk argüman; zekât dağıtımının yoksul ve fakirlere yapılması ölçütünü belirlemek üzere iki değişken sunmaktadır. Birinci değişken, mevcut zekât kaynağının miktarı, ikincisi ise, zekât verilecek olan yoksul sayısıdır. Daha çok sayıda yoksul insana zekât vermek tek bir kişiye yüksek meblağda zekât vermekten daha iyidir. Ne kadar çok fon toplanırsa o kadar çok zekât dağıtılabılır ancak yine de bir senelik ihtiyacın karşılanması için bir maksimum limit belirlenmelidir. Çünkü bir seneden daha uzun zamanda ihtiyaçların karşılanması, bu görüşe göre yoksulları düşkün durumdan varlıklı duruma dönüştürecektir. Bu da zekâtın dağıtımını meşru olmaktan çıkarmaktadır.¹⁵ Maliki fıkıh okulunun bir argümanı olan bu görüş, yoksulluğun ortadan kaldırılması zekâtın sağlaması gereken bir şey olmadığını dolaylı olarak göstermektedir. Ancak bu son çıkarıma karşı dikkate değer başka bir argüman da kolaylıkla ortaya konabilmektedir. Özellikle Alqaradawi'nin notu dikkate alınarak¹⁶ yoksulların ihtiyaçlarının karşılanmasında şartlar veya ölçütler belirlenmediği, bunun yerine kriterleri evlilik ve eğitimin tam desteğe dahil olan fakat bunlarla sınırlı olmayan standartlara göre konmasını hesaba katmaktadır. Bunların yanı sıra, diğer âlimler yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan bir yıllık sınırı, zekât ödemesinin yıllık taahhüdüne bağlamaktadır.¹⁷ Evliliğe ve eğitime bağlı ihtiyaçların karşılanması ve bu ihtiyaçların devam etmesi halinde, yıllık olarak yeniden giderilmesi normal olarak yoksulluğun giderilmesi bağlamında anlaşılabilir.

İkinci argüman, nisaba, yani zekât için uygun olan minimum servet miktarına, eşit oranda bir servet vererek teoride yoksulların ihtiyaçlarını karşılamayı benimsemiştir. Söz konusu bu görüş Hanefî okuluna aittir.¹⁸ Nisabın yoksulların ihtiyaçlarını karşılaması teorisi oldukça tartışmalıdır. Çünkü bazı âlimler, birtakım koşullar altında yoksulların nisâbı karşılayan serveti olabileceğini ancak yine de temel ihtiyaçlarını

¹⁵ A.e., s.64.

¹⁶ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.14.

¹⁷ Abdullah Ben Mansor El-Gufeyli, **Nawazil EL-Zakat: Dirasah Fiqhiah Tasiliyah Limustajidat Al-Zaka**, Riyad, Dar EL-Miman for publication and distribution, 2008, s.354.

¹⁸ Yusuf Alqaradawi, **Dawr Ulzakat fi İlaj Almuşkilat Al'iktisadiyah ve Şurut najahiha**, Cairo, Dar Alshuruq, 2001, s.25.

karşılayamayabileceğini böylece, kişinin hem zekât veren hem de zekât alan kategorisi içerisine gireceğini öne sürmektedir.¹⁹

Üçüncü argüman ise, yoksulların ihtiyaçlarının yaşam boyu karşılanması gerektiğini benimseyen, İslam'ın daha geniş boyuttaki hedef ve amaçlarıyla örtüşen bir yaklaşımdır.

“Abdürrahim Efendinin bir fetvasına göre; bir fakiri dilenmekten kurtaracak kadar zekât vermek, zekâtı birçok fakire dağıtmaktan evladır.”²⁰

Bu argüman esasında Şafi fıkıh²¹ okuluna aittir. Öncesindeki argümanın önemi, yoksulların ihtiyaçlarının ömür boyu giderilmesinin bir para miktarı, yüzdesi ya da bir varlık ölçütü ile sağlanamayacağıdır.²² Bunun yerine ihtiyaç sahiplerine yatırım ve üretim faaliyetlerine katılmaları için gerekli ve uygun araç ve olanakların sunulması bir ekonomik potansiyel yaratılması sosyo-ekonomik durumlarının değişmesini²³ kolaylaştıracaktır. Bu uygunluk ve düzeni kurmak için konut ve arazi gibi varlıklar sunulması gerekmektedir. Bu düşünce, özellikle mikrofinans planı kavramının kendisini ifade etmektedir.

Alqaradawi bahsedilen bu argümanları iki ana eğilimde sınıflandırmıştır.²⁴ Biri, âlimlerin ihtiyaçların karşılanma süresi üzerinde farklı fikirlere sahip olduğudur. Mutlak bir miktar belirlemeden yoksulların ihtiyaçlarının karşılanmasına dayalı olan eğilimdir. Diğer ise âlimlerin miktar belirleme konusunda farklı görüşlere sahip olduğu, sabit bir miktar belirlemeye dayalı eğilimdir.

Alqaradawi daha sonra yoksulların ihtiyaçlarını karşılamada kesin bir miktar belirlemeyen birinci eğilimin zekât, norm ve konseptleriyle daha uyumlu olduğunu belirtir²⁵ ve bu eğilim kapsamında yoksulların bir günlük yemek ihtiyacını karşılamaktan, hayat boyu yeterli yaşam standardına ulaştırmaya kadar çeşitlenen

¹⁹ Said Ben Wahf EL-Qahtani, **Masarif Alzakat fi Al'islam: Mafhum, ve Şurut, ve'Anwai, ve'Ahkam fi Daw' Alkitab ve Alsunnah**, Riyad, Jreysi Institution, t.y., s.11.

²⁰ Süleyman Kaya, “Fıkhi Açıdan Osmanlıda Zekat Uygulamaları” **Tarihte ve Günümüzde Zekat Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı**, Ed. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, İstanbul, Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2017, s.247.

²¹ Alqaradawi, **Dawr Ulzakat**, s.28.

²² Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.17.

²³ A.e., s.15.

²⁴ A.e., s.11.

²⁵ A.e., s.12.

görüşler ile bir tartışma yaptıktan sonra, yoksulları iki kategoriye ayırmayı önermektedir:

1. Ekonomik açıdan üretken faaliyetlere katılabilecek kişilere, onları yoksulluktan kurtarmaya yetecek miktarda gelir yaratmak için gerekli sermayeyi garanti edebilmektir. Nakit, makine veya arazi gibi gerekli her şeyin verilmesi gerekir. Burada, yoksulların ihtiyaçlarının yaşam boyunca karşılanması görüşü benimsenmektedir.

2. Ekonomik açıdan üretken faaliyetlere katılamayanlar, bundan dolayı gelir elde etme becerisi olmayan ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan engelliler, yaşlılar ya da çocuklardır. Bu kategoriye kişilerin durumları devam ettiği sürece yıllık olarak tekrarlanabilecek, bir yıllık gereksinim miktarı verilmelidir.²⁶

Karşılanması gereken ihtiyaçların arasında evlilik ve eğitimin de olduğu dikkate alındığında, bu kategori yoksulluk sorunun kökten çözümüne yönelik somut bir eğilim göstermektedir.

Zekâtın yoksulluk sorununa yaklaşımına ve tutumuna ilişkin detaylı bir tartışmadan sonra, zekât fonlarının ve varlıklarının mülkiyeti hakkındaki başka bir önemli sorunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.1.3. Zekâtın Mülkiyeti

Zekât varlıklarının mülkiyeti; mülkiyetin riskleri, üçüncü şahısların aleyhine olan işlemler ve iflas gibi zekâtın kendisinin oluşturduğu haklar, zorunluluklar ve sorumluluklar bakımından önemlidir. Bu fonların ve varlıkların mikrofinans kuruluşun tarafından kullanımı esasen bu hakların aracılığıyla yönetilir.

Zekât fonlarının ve varlıklarının yoksullara dağıtılması, aynı zamanda zekâtı vergiden farklı kılan bir mülkiyet devri niteliği taşımaktadır.²⁷ İmam-ı Şafii ve Ahmet bin Hanbeli'nin görüşüne göre; zekât, yoksulun belirlenmiş bir hakkıdır. Öyle ki eğer bir varlık, zekât nisabı ve zekâtın bir yıllık vade süresi gibi belli ölçütler dâhilinde zekât olarak verilmesi için makbul sayıldıktan sonra, herhangi bir satış sözleşmesine tâbi tutulmuş ve farz olan zekâtın sahibi tarafından yerine getirilmemiş ise; o zaman satış sözleşmesi iptal edilecek ve şeriatça geçersiz sayılacaktır.²⁸ Daha ayrıntılı başka

²⁶ A.e., s.15.

²⁷ Al-Misri, **AL-Mahsool**, s.113.

²⁸ Ebuzehra, **Altakaful Alijtimaii**, s.68.

bir yaklaşım ise, zekât alanlarını iki gruba ayırmaktadır. İlk grup Kuran’da “-e/-a” (Arapçada “li”) ekiyle ele alınmıştır: “Yoksullara, düşkünlere, zekât gelirlerinin toplanmasında ve yönetilmesinde görevli olanlara, kalpleri İslam’a kazanılacak olanlara.”dır. Buradaki yönelme eki, (Arapça “li”) diğer anlamlarının yanı sıra mülkiyete işaret etmektedir. Birçok âlimin tabirine göre bu dilbilimsel dayanak, zekât alan ilk dört grupta olanların onlara verilen fon ve varlıklar üzerinde tam mülkiyet hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Geri kalan dört grup ise Kuran’da “-de/-da” (Arapçada “fi”) ekiyle ele alınmıştır: “Kendilerini kölelikten azat etmek isteyenlerin, borca girip yükümlülüklerini yerine getiremeyenlerin, Allah yolunda olanların ve yolda kalmışların yardımında.” Bu ikinci grup için söylenenler, zekât fonlarının bireye yardım etmek yerine bir faydaya ya da amaca hizmet için bir gruba devredildiği anlamına gelmektedir.²⁹ Son değinilen ikinci grup alıcılar için amaç ve faydalara hizmet etme kavramı, zekât fonu mercii için artı bir avantaj olabilmektedir. Zira fonun tam yetkili sahipleri olmaması nedeniyle, bu özellik sayesinde yönetim daha fazla kontrol sağlayabilmekte ve zekâtın ikinci alıcı grubunun bu amaçlara hizmet etmede en iyi kamu çıkarlarını gözeten politikaları ve programları koordine eden bir alan oluşturmaktadır. Özellikle de zekât fonu mercii hükümete ya da daha iyisine, İslami İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi kuruluşa bağlıysa.

EL-Ani 'ye göre Hanefî, Malikî, Şafîi ve Hanbelî âlimlerinin büyük bir çoğunluğu zekât fonlarının ve varlıklarının alıcısına devredilmesini, sadece bir nezaket ve ikram eylemi olarak değil de bir mülkiyet devri olarak öngörmektedir.³⁰ Fıkıh âlimleri zekâtı, bir bağışçıdan ya da hibeciden bağışlanan veya hibe edilen, kişiye bir değer getirisi - bedel olmaksızın - devredilen, iradî bir sözleşmenin niteliğini havale ettiği bir yasal mülkiyet devri olarak görmektedirler. Bu anlayış zekâtı, meşru bir mülkiyet devri aracı olarak görülmesini sağlamaktadır.³¹ Ancak âlimlerin çoğunun görüşüne göre, devredilen varlık fiilen ya da kanunen yoksul tarafından tesellüm edilene kadar mülkiyet tamamlanmış olmaz. Yani, mülkiyet devrinin gerçekleşmesi için zekât

²⁹ Ali Alqaradaghi, **Buhus fi Fıkıh kadayı Alzakat Almuasira: Dirasah Fıkhiyah Muqarinah ma’Altatbikat Almuasira Ala’ Alşarikat ve Alashum**, 2 c., Qatar, Al-Bashaer for printing, publishing and distribution, C.II, 2010, s.561

³⁰ Khalid EL-Ani, **Masarıfu-Zakat ve Tamlikuha fi daw’ Alkitab ve AlSunnah**, Amman, Dar Osama, 1999, s.48.

³¹ A.e., s.421.

fonunun yoksula verilmiş olması gerekmektedir. Zira mülkiyet, belirtildiği gibi zekâtın bir şartıdır.³² Elbette, zekât fonlarının ve varlıklarının fiilen ya da kanunen alınması için, alan kişinin belirlenmesi ve yasal olarak kimliğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu varlıklar bilinmeyen bir kişiye verilemeyeceğinden, uygun alıcıların belirlenmesinden önce karşımıza, bu fonların vasisinin kim olduğu sorusunu çıkmaktadır.

El-Ani'nin aktardığına göre, zekâtın Hanefî fikhınca tanımı şöyledir³³:

“Yasa koyucu tarafından belirlenen sermayenin [varlığın] bir kısmının yoksul bir Müslümana mülkiyet salahiyeti”.

İslam fikhına göre, mülkiyet, sahibine bir dizi hak ve imtiyaz kazandırmaktadır. Bu haklar ve özellikler şu şekilde özetlenebilir:

Malik olunan maldan yararlanılan menfaatlerin münhasır mülkiyetine sahip olmak temel bir mantıksal haktır. Çünkü bir mal veya varlığın sağladığı faydalardan yararlanılmadan o mala sahip olmanın hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Aksine, kira sözleşmelerinde de olduğu gibi malın kendisine sahip olmadan malın menfaatlerine sahip olmak mümkündür. İlaveten, mülkiyetin satış sözleşmesi gibi meşru yollarla devredilmediği sürece, mülkiyetle gelen haklar belli bir vade ile sınırlandırılmaz, kira sözleşmelerinden farklı olarak mülkün kullanım hakkının bulunması belirli bir süre ile sınırlanmaktadır. Mülkiyetten feragat edilemez ya da vazgeçilemez, onun yerine meşru bir devir yoluyla bir başkasına devredilebilir.³⁴ Mülkiyet, olması kaydıyla diğer haklar da yer, zaman ve şartlar ne olursa olsun hiçbir koşulla sınırlandırılmayan veya kısıtlanamayan mutlak bir yetkidir. Mülkiyet sahibi, ortaklık gibi herhangi bir kısıtlama olmadığı ve yasal çerçeve dâhilinde olduğu sürece, sahip olduğu mal varlığı üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahiptir. Ayrıca mülkiyet sahibi, kendisine ait olan mülkün veya varlığın zararını ya da kaybını tazmin etme yükümlülüğü taşımaz.³⁵

EL-Khfeyf Âlimler arasında ittifak edilen iddialara göre, yukarıda değinilen mülkiyet hakları, malik ile sınırlı ve mahdut olduğu gibi, malikin mülkünün başka

³² A.e., s.426.

³³ A.e., s.34

³⁴ Mustafa Ahmed EL-Zarqa, **Almadhal AlFiqhi Alaam**, 2 c., Demascus, Dar AL-kalem, C.I, 2004, s.359-362.

³⁵ Muhammed Ebuzehra, **Almulkiah ve Nazariatu-Akd fi Al-Şari'a Alislamiyah**, Cairo, Dar AL-Fikir AL-Arabi, 1996, s.67.

kişilerce paylaşılmasına engel olma konusunda yasal yetkisi bulunduğu³⁶ EL-Khfeyf tarafından yapılan önceki açıklamadan, meşru malikin - bu durumda yoksulların - onayı ve rızası olmadan zekât fonlarının hiçbir yatırım ya da ortaklık kararının mümkün olmayacağı aşikardır. Bu son nokta, zekâtın diğer önemli bir yönü olan zekât fonlarının ve varlıklarının yatırımı konusuna zemin hazırlamaktadır..

1.1.4. Zekât Fonların Yatırımı “Tenmiyetü’z-Zekât”

Zekât entegrasyonunun mikrofinans uygulamasına uygunluğu düşünüldüğünde zekât yatırım kararının önemi çok ciddi ve temel bir etmendir. Ne de olsa, zekât yatırım imkânı ve potansiyelinin yokluğunda, zekâtın mikrofinansa katkısı anlamsız ya da en iyi haliyle önemli bir faydası olmayan bir durum olarak kabul edilecektir.

Zekât varlıklarının uygun alıcılara tesliminin gecikmeden yerine getirilmesi gerekirken,³⁷ yatırımın işlevinin ve hedeflerinin işlemesi için sürdürülebilir bir süreye gerek duyulduğunun altı çizilmelidir. Gecikmesiz teslim koşulu, zekât yatırım hükümleri ile bağdaşmamaktadır.

Alajmi İslam ilmî fıkında, teslim süresi çerçevesi hakkında kapsamlı bir tartışma sunmakta ve esasen iki argüman ortaya koymaktadır. Birinci argüman - Hanbelî, Şafii, Malikî fıkı ve kimi Hanefî âlimleri dâhil olmak üzere çoğunlukça öne sürülen argümandır ki, zekât fonlarının derhal ve ertelemez biçimde yoksullara ve muhtaçlara teslim edilmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁸ İkinci argüman ise, Hanefî mezhebi fıkının ana görüşü tarafından ileri sürülen bir argümandır ve zekât fonlarının tesliminin bir müddet ertelenebileceğini belirtmektedir.³⁹ Her ne kadar birinci görüşü destekliyor⁴⁰ olsa da Alajmi, zekât alıcılarının tespit ve ifası konusunda önemli bir kamu yararı söz konusu ise zekât tesliminin ertelenmesinde yetkililere izin tanımaktadır.⁴¹

³⁶ Ali EL-Khfeyf, *Almulkiah fi Al-Şari’a Alislamiyah ma’ Almukaranah Bi’şarai Alvaziyah*, Cairo, Dar EL-Fikir EL-Arabi, 1996, s.67.

³⁷ Muhammed IbnQudamah, *EL-Mughni*, Ed. Rasheed Rida, 10 c., y.y., Dar AL-Kitab Alarabi, C.II, 1984, s.541.

³⁸ Nayef Hajjaj Alajmi, *Alegrad min Amwal Al-Zakat*, (Çevrimiçi) <https://www.noor-book.com>, 3 Aralık 2013, s.12.

³⁹ A.e., s.15.

⁴⁰ A.e., s.16.

⁴¹ A.e., s.19.

Güncel araştırmacılar⁴² belirli ön koşullar çerçevesinde zekât fonlarının yatırıma izin verilebileceği sonucuna varmaktadırlar. Bunlar:

- Zekât fonlarının alıcılara hemen teslim edilmesini gerektiren ivedi bir ihtiyaç yoktur.
- Zekât varlıkları ile bu varlıkların yatırımının gelirlerinin zekât fonu kuruluşu için korunmasını sağlamak üzere uygun önlemler alınmalıdır.
- Zekât varlıklarının güvenli, teminatlı ve iyi planlanmış yatırım planlarına yatırılmasıdır.
- Yatırım zekât fonları, zekât alıcılarının herhangi bir acil ihtiyacını karşılamak üzere gerekli görüldüğünde tasfiye edilebilmelidir.
- Yatırım hem etik hem de uzmanlık bakımından, güvenilir kişilerce yönetilmelidir.

Yukarıda belirtilen muhakeme, zekât varlıklarının mikrofinans uygulamasında kullanılması için şüphesiz sağlam bir mantık temeli sağlamaktadır. Yine de bu yatırımı yönlendiren ön koşullar ve şartlar, özellikle uzun vadeli yatırımlarda önemli bir sınırlamaya yol açan tasfiye şartlarıdır. İlaveten Zekât alıcılara “ivedi bir ihtiyaç olmaması” gibi gereklilikler yatırım kararına ciddi ölçüde önemli kısıtlamalar çıkartmaktadır.

1.1.5. Zekât Fonlarından Borç Verme

Mikrofinans, bir çeşit yükümlülük oluşturacak İslami finansal ürünler de dâhil olmak üzere, yoksullara kredi ve finansal erişim sağlamak amacındadır. Önceki zekât mülkiyeti tartışmasına göre, zekât uygun alıcısının münhasır hakkıdır. Bu nedenle zekât fonunda, alıcı bu fonun sahibi olduğu için kredi yükümlülüğü oluşmaz. Ancak Dr. Ali Alqaradaghi⁴³ yakın zaman içinde yaptığı bir araştırmasında, zekât fonlarının, Qard-Hassan rayiç değerinde, borcun anapara miktarıyla sınırlı olduğu faizsiz bir kredi sunabileceği sonucuna varmıştır.⁴⁴

Diğer görüş sahipleri ise, borcunu ödeyemeyen ve yükümlülüklerini yerine getiremeyenler için belirlenen zekât fonlarının, borçlulara zekât fonundan verilecek

⁴² Zekatın güncel konuları üzerine üçüncü sempozyum. bkz.: Alqaradaghi, a.g.e., s.544.

⁴³ Uluslararası Müslüman Âlimler Birliği IUMS genel sekreteri.

⁴⁴ Muhammad Abunnaja, “Microfinance: A New Reach for Islamic Banks in Turkey”, **European Journal of Business and Management**, y.y., C.VIII, NO:14, 2016, s.109.

ise, öncelikli olarak kredi ihtiyacı olanlara aynı fondan faizsiz kredi sağlamak için kullanılabileceğini savunmaktadır. Bu argüman “kıyasa” dayalıdır.⁴⁵ Söz konusu bu son argüman, kredi hükmünü, kullanımını ve menfaatlerini kısıtlayan tek bir zekât alıcı sınıfıyla sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda bir yöntem bilimsel şekli olarak kabul edilmiş kıyasın, bu durumda, açık bir şekilde belirtilmemiş ve gerekçelendirilmemiştir. Zira Al-Mısri ; zekât, borcunu ödemeyecek durumda olan borçlu ve yoksullar içindir diye belirtmektedir. Başka bir deyişle, buradaki amaç yeni bir borç yaratmaktan ziyade borcu ortadan kaldırmaktır.⁴⁶ Başka bir araştırmada kıyasın temel dayanağı göz ardı edilerek tahkim istidadıyla yürütülemeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁷ Bu tartışma daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu bahsi geçen görüşü daha iyi anlayabilmek için öncelikle kıyasın tanımını yapmamız gerekir. Kıyas,

“en basit şekliyle Kur’ân ve sünnette hükmü⁴⁸ belirtilen olayın hangi gerekçe ile konulduğunun tespiti ile başlar. İkinci aşamada, tespit edilen bu gerekçenin yeni karşılaşılan olayda da bulunup bulunmadığı ortaya konulmaya çalışılır. Son olarak, tespit edilen gerekçe yeni olayda bulunuyorsa, esas alınan olayın hükmü yeni karşılaşılan meseleye uygulanır. Bu nedenle usul alimleri -kıyas, hükmü müsbit değil müzhirdir- derler”⁴⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Kıyasın dört unsuru şunlardır⁵⁰ :

1. "Asıl", veya makîsun aleyh - kendisine kıyas yapılan - olarak da adlandırılan kaynak – orijinal - olay.
2. Yeni olaya aktarılacak – uygulanacak - olan "asıl hükmü".
3. "Fer`", belirli bir hüküm bulunmayan yeni olay (makîs)
4. "İllet" ya da asıl olaya o hükmün verilme nedeni, ayrıca yeni olay ya da Fer'de de bulunur ve bu nedenle asıl hüküm ona geçer.

⁴⁵ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.53.

⁴⁶ Al-Mısri, **AL-Mahsool**, s.76.

⁴⁷ Rafik Yunus Al-Mısri, **Buhus fi Al-Zakat**, 2.bs., Demascus, Dar Almaktabi, 2009, s.61.

⁴⁸ “hüküm” tanımı: “Şer’î hükmün bir şeyi yapma veya yapmama talebi -iktiza- yahut yapip yapmama konusunda serbest bırakma –tahyir- veya iki şeyi birbirine sebep, şart veya mâni’ şeklinde bağlama -vaz’- anlamı ifade ettiği görülür.” Bkz.: Abdüsselam Arı v.d., Fıkıh Usulü: **İlahiyat Lisans Programı**, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (Çevrimiçi) http://auzeftkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ilahiyat_ue/fikihusulu.pdf, 2017,s. 48.

⁴⁹ Arı v.d., a.g.e., s.247.

⁵⁰ Abdul karim Zaidan, **Alwajiz fi Usul El- fikih**, 3.bs., Bagdad, Cordoba Foundation for Publishing and Distribution, 1976, s.195.

Yukarıdaki açıklama, kıyasın yeni bir hüküm oluşturmadığını, sadece var olanı, yeni benzer olaylara genişlettiğini göstermektedir.⁵¹ Yukarıdaki bahsedilen, kıyasa dayalı olarak kredi ihtiyacı olanlara zekât fonundan faizsiz kredi sağlanması argümanı, kıyasın önceki sunumunun ışığında değerlendirilecektir. İlk olarak kıyasın anahtar unsuru olan İllet'i belirletmek gerekmektedir. Her Şer'î hükümde bir hikmet, menfaat gerçekleştirmek ya da bir zararı kaldırmak bulunmaktadır.⁵² Yalnız illet ve hikmeti aynı kavram olarak belirtmek söz konusu değildir. Hikmet her zaman net bir şekilde belirlenmemektedir ve sabitleştirmemektedir. Hikmet tespiti, kişisel varyasyonları ve farklı bakış açıları dâhil birçok faktöre göre farklı değerlendirmelere tabidir. Hikmet her zaman sabit değildir farklı durumlara, farklı kişilere göre değişmektedir.⁵³ Bu nedenle illet istikrarlı, aşikâr ve munzabıt bir vasıftır.⁵⁴

“İllet münâsib bir vasıf olmalıdır. Yani İllet ile hüküm arasında aklen makbul bir ilişkinin bulunması gerekir.”⁵⁵

İllet olarak belirtebilmek için bu ihtimalleri kapsayabilmelidir; asıl hükmün sebebi, kredi ihtiyacıdır. Çünkü borcunu ödeyemeyenlerin krediye muhtaçlıkları vardır ve bu zorunluluğun kaldırılması amacıyla belirlenen zekât fonlarından verilebilmektedir. Dolayısıyla aynı mantıkla krediye muhtaç olanlar – Fer`- ilk olarak zekât fonundan faizsiz kredi sağlayabilmektedirler. Ancak daha önce bahsedilen illet test edildiğinde, bazı tutarsızlıklar söz konusu olabilir. Kredi ihtiyacı bakış açısına göre değişmektedir. Örneğin, mal almak için kredi isteyenler fakirlikten kurtulmak açısından muhtaç olduğunu duyurabilirler ve elbette bu istikrarlı bir nitelik ve tartışmaya açık bir mesele değildir. Üstelik illet aşikâr olmalı ve krediye ihtiyaç gibi yaygın bir durum olmalıdır. Zekât alıcıları Kur'an'da, belirlenmemiş krediyi ihtiyaç duyarak alınmasına bir sebep olmadığını göstermektedir. Kur'an'da apaçık ve kesin bir şekilde borcunu ödeyemeyen için zekât fonlarından verilebilmektedir.

Söz konusu kıyasın, keskin detay odaklı becerilerin yanı sıra kapsamlı bilgi ve araçlar gerektiren karmaşık bir beyin fırtınası süreci olduğu anlaşılabilmektedir. Başka

⁵¹ Arı v.d., a.g.e., s.247.

⁵² Zaidan, a.g.e., s.201.

⁵³ Mesela yolculuktaki zorluğu, yaşlı adamdan genç adama ve arabayla yapmaktan uçakla yapmaya göre değişebilmektedir.

⁵⁴ Zaidan, a.g.e., s.203-204.

⁵⁵ Arı v.d., a.g.e., s.272.

bir ifade ile, kıyasın şartlarını göz ardı etmek önyargılı ve sakıncalı neticeler ortaya koymaktadır.

Önceki tartışmadan açık bir sonuca varılabilmektedir ki, zekât fonları üzerinden yükümlülük oluşturmak oldukça tartışmalı olabileceği gibi aynı zamanda daha fazla ehemmiyet ve uygunluk elde edilmesi için daha çok soruşturma ve araştırma gerektirmektedir. Ek olarak, bu durum en iyi ihtimalde bile kısıtlanmaya tâbi olduğu için kredi erişimini sağlamadaki sürdürülebilir işlevi de kısıtlamaktadır.

1.1.6. Zekâtın Gönüllü ve Bağış Niteliği

Zekâtın mikrofinans entegrasyon çağrıları, zekât işlemlerinin bir tür sadaka olması sebebiyle önemli ölçüde kolaylaştırılmıştır. Böylece bu tür fonların mikrofinans gibi özellikle kâr amacı gütmeyen uygulamalarda kullanılması, dolaylı yoldan meşrulaşmasını sağlamıştır.

Esasen Malikî fıkhnın bir kitabı olan “Mudawwanat Al_fiqh Al_Maliki” adlı eserinde El-Giryaniy’e göre⁵⁶, miras konusu mal zekâta tabi ise, zekât zorunluluğu yerine getirilmeden miras varislerine geçemez argümanı bulunmaktadır.

İbn Hazm’ın El-Muhalla adlı eserinde bahsettiği gibi; zekât alıcıları, alacaklılar ve menfaat sahipleri üzerinde önceliğe sahiptirler.⁵⁷ Zekâtın tahsildarlara ödenmemesi İslam devletinde bir suç olarak kabul edilmektedir ve borcunu ödeyemeyenler, mal varlığının yarısına varan para cezasından hapis cezasına, hatta ölüm cezasına kadar değişebilen adli cezalara çarptırılabilir.⁵⁸

Zekât verme, belirli bir zenginlik ölçütüne sahip olanlar üzerinde farz oluşturan ve İslam hukuk sistemine göre ölümle dahi silinemeyen malî bir yükümlülüktür.⁵⁹ Zekât, dinî bir taahhüt ve sosyal bir vergidir. Zekâtı eğer yargı yetkisi altında bulunan bir bölge ya da topluluk ödemeyi reddederse savaş dahi ilan edilebilir.⁶⁰ Öyle ki 19. ve 20. yüzyıllarda Müslüman âlemi işgal altındayken ya da yönetim zekât toplanması ve dağıtılması işlemlerini yerine getiremediği zamanlarda, işlemin ifa sorumluluğunu yerel teşebbüsler ve sivil toplum kuruluşları üstlenmişlerdir.

⁵⁶ El-Giryani, a.g.e., s.57.

⁵⁷ Alqaradawi, **Müşkilet ulfakır**, s.76.

⁵⁸ A.e., s.73.

⁵⁹ IbnQudamah, a.g.e., s.466.

⁶⁰ A.e., s.437.

Gönüllü ve bağış niteliği, zekât sistemi ve felsefesiyle tamamen alakasızdır.⁶¹ Bu yüzyıllarca Müslüman ülkelerdeki yetkililerce yürütülmüştür. Ayrıca, ağır geçen işgal yıllarının ardından gelen bağımsızlığın getirdiği belli başlı siyasî olaylar nedeniyle geçtiğimiz yüzyılda yerel teşebbüslerin hayır kurumlarınca yerine getirilmiş olması zekâta bir gönüllü niteliği kazandırmadığı gibi farz özelliğini de çürütmemiştir. Böylece, gönüllü ve bağış mahiyetinin, zekâtın mikrofinans düzlemi entegrasyonu için bir iyileştirme hizmeti görmeyeceği anlaşılmaktadır.

1.1.7. “Fi Sebilillâh” Tefsiri

Modern İslam araştırmalarının meşhur bir yorumu olarak zekât dağıtımının “Fi Sebilillâh”⁶² - “Allah yolunda” - diye yorumlanması kategorisine, milletin veya toplumun genel menfaati olarak vurgu yapılmaktadır. Bu genel menfaate ilişkin olumlu gelişimsel faaliyetlere odaklanan çok çeşitli örnekler bulunmaktadır. Karayollarının ve demiryollarının inşa edilmesi, eğitim ve sağlık altyapısının idamesi, cami ve barajların inşası vb. dâhildir.⁶³ Bu tefsirde şöyle belirtilmektedir; herhangi bir genel menfaat varsa o zaman zekât kullanılabilir. Bu da zekâtın mikrofinans için bütünleştirilmesine güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Fakat yukarıda bahsedilen yorum üzerinde daha fazla tartışma ve inceleme yapmak, bir dizi metodolojik sorunların tanımlanmasına ve tanınmasına yol açmaktadır.

Birincisi, genel menfaatin yorumlanması, onu geçersiz kılan geniş ve gevşek bir tanıma yol açmaktadır. Yorumlama, açıkça, doğrudan literal kelimesinin dilsel anlamına dayanmaktadır. Bu durum metodolojik bir tutarsızlık taşımaktadır. Tüm disiplinlerde terminoloji, belirli bir açı ve açıklama perspektifi sunmak için bir araçtır. Dolayısıyla doğrudan literal anlam, bir disiplinin sunmayı amaçladığı açıklama ile tam olarak uyumamaktadır.

Klasik kaynaklardaki bazı görüşler, daha önce bahsedilen dilsel anlama dayandırılrsa da bu görüşler, bahsedilen bu menfaatleri az sayıdaki belirli eylemlerle sınırlandırmıştır: Hanefî âlimlerinin zekâtı tam zamanlı öğrencilere vermeleri⁶⁴ gibi veya Hanbelî görüşüne göre “Allah yolunda” kategorisi altında hacca gitmede⁶⁵

⁶¹ Alqaradawî, **Muşkilet ulfakır**, s.80.

⁶² Tevbe Suresi, 9:60

⁶³ Shaltoot, a.g.e., s.111.

⁶⁴ Alqaradawî, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.58.

⁶⁵ Alqaradawî, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.60.

kullanılması gibidir. Sonsuz yorumlara açık kapı bırakmadan belirli eylemlerden bahsetmenin yanı sıra şu konuda hemfikirdirler. Bu zekât dağıtım kategorisinin asıl amacı "Allah yolunda savaşmaktır" ve bu sonsuz kullanım alanına sahip geniş bir paket içerisinde zayıflatılmış (önemsizleştirilmiş) bir madde değildir. Bu görüşlerin yalnızca, gerçek dilsel anlama dayanmak yerine başka sağlam argümanlara dayandırıldığını da unutmamak gerekmektedir.

İlave olarak İslam âlimleri ve birçok fıkıh okulu; camiler, köprüler ve yollar inşa etmenin de dâhil olduğu uygun olmayan bazı zekât alıcılarından da bahsetmektedirler.⁶⁶ Bu en azından, genel kamu yararı kavramını gerçekten desteklemeyen bir durumdur.

Son olarak, başka bir mantıksal argüman da öne sürülmeye değer olabilir. Tüm zekât, dağıtım kategorileri bir şekilde genel kamu yararı olarak sınıflandırılabilirliğinden⁶⁷ bu husus dikkate alınarak aşağıdaki iki sonuca ulaşılabilir:

1. "Allah yolunda" kategorisi, zekât fonlarının asıl alıcısıdır. Önceki yedi sınıf, kendi başlarına herhangi bir bağımsız değer taşımadan bu ana kategoriye açıklayan örnek ve açıklamalardan başka bir şey değildir.

2. Bu önceki sınıflar, kendi başına bağımsız bir varlığa sahip olmadan, bir öncelik ve organizasyon değeri ekleyen "Allah yolunda" zekât fonlarının asıl alıcısının alt kategorilerinin bir biçimidir.

Kuşkusuz, ilk çıkarım herhangi bir makul bilimsel değer ile açıklanamazken ikinci çıkarım, zamanından önce yapılan bir bakışta az bir muhakemeye sahiptir. Bu da tüm bağlamı değerlendirirken geçerli bir konuma dayanmamaktadır. Bunun yerine zayıf bir yorumu temsil etmektedir. Diğer kavramlarla ilişkilendirilmeden sonuçlara geçmekte ve disiplinli bir şekilde soru-cevap ölçütüne bağlı olmamaktadır.

Yukarıda bahsi geçen değerlendirme, metodolojik bir sorunun açık bir örneğidir. Burada orijinal bilimsel normlar ve miras dikkate alınmadan kavramlar ve terimler için

⁶⁶ Ibn Qudamah, a.g.e., s.527.

⁶⁷ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C. II, a.g.e., s.66

satılabilir anlamlar oluşturulur. Yüzeysel çıkarımlarda bulunulur ki bu dolayısıyla bilgi birikimine ve üretimine katkı sağlayamamaktadır⁶⁸.

1.2. Zekât ve Mikrofinans İlişkisi Bakımından Mikrofinans Genel Bakış

1.2.1. Mikrofinansın Kavramı

Dr. Muhammad Yunus'un çalışmaları mikrofinansın ortaya çıkışına itibar kazandırmıştır. Mikrofinansın en temel ilkesi, finansal krediye erişimin esasî olarak bir insan hakkı olduğuna atıfta bulunmaktadır.⁶⁹

Mikrofinans, “serbest çalışanlar da dâhil olmak üzere düşük gelirli müşterilere finansal hizmetlerin sağlanması” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰ Aynı zamanda “yoksullara teminatsız kredi erişimi sağlamada büyük bir finansal inovasyon” olarak kabul edilmektedir.⁷¹ Mikrofinans, her ne kadar kredi dışında başka özelliklere de sahip olsa nihaî olarak bu özelliğini temsil etmektedir. Bu nedenle bu çalışma için, “finansal katılım girişiminde teminatı olmayan yoksulların daha geniş bir alanına ulaşması için fonların etkin transferi” kavramı benimsenecektir.

1.2.2. Mikrofinansın Amacı

Yoksul insanlar, yüksek temerrüt riski ve teminat eksikliği nedeniyle ana akım finansal kuruluşlar ve kredi sağlayıcılar tarafından, krediye uygunsuz olarak nitelendirilirler. Yoksulların geleneksel finans araçlarına ve fırsatlarına erişimde karşılaştıkları bu sorun, sistematik olarak bu insanları potansiyellerini geliştirmekten alıkoymaktadır. Böylece onları yoksulluk ve aczin aşması imkânsız düzeninde savunmasız bırakmaktadır.⁷²

⁶⁸ Necmettin Kızılkaya, **Methodology of Islamic Economics: Problems and Solutions**, Ed. Necmettin Kızılkaya, Islamic Business and Finance Series, Routledge Tylor & Francis Group, 2019, s.200.

⁶⁹ Abdul Rahim Abdul Rahman, Islamic Microfinance: “A Missing Component in Islamic Banking”, **Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies**, Kyoto/Japonya, C.I, NO:2, 2007, s.39.

⁷⁰ Joanna Ledgerwood, **Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective**, World Bank Group, (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/347491468326386001/Microfinance-handbook-an-institutional-and-financial-perspective>, 1 Temmuz 2000, s.1.

⁷¹ M. Kabir Hassan, “An Integerated Poverty Alleviation Model Combining Zakat, Awqaf and Microfinance”, **The Seventh International conference - The Tawhidi Epistemology: Zakat and Waqf Economy**, Bangi/ Malaysia, Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan, 2010, s.270.

⁷² Obaidullah, a.g.e., s.4.

“Yoksullara sürdürülebilir bir şekilde uygun mikrofinans ürünleri ve hizmetlerinin sağlanması, yoksulluk seviyelerinin düşürülmesine yardımcı olur.”⁷³

1970’li yıllarda Bangladeş’teki Grameen Bankası, geleneksel finans sağlayıcıları tarafından belirlenen uygun kredibilite ölçütlerine uymayan yoksulların, finansmanındaki kapsayıcılığı karşılayabilmek için mikrofinansı geliştirmişlerdir.⁷⁴ Grameen yaklaşık 30 ülkeye yayılmıştır ve yaygın olarak inanılmaktadır ki, mikrofinansın yoksulluğun kökünü kazıma ve kalkınmayı hızlandırmadaki üstün potansiyeli vurgulamada öncü olmuştur.⁷⁵

Farklı yaklaşımlarına karşın mikrofinans, finansal araçlara ve kaynaklara giriş yolları sağlayarak ve dolayısıyla yoksullara kredi ve finansman erişimi temin ederek, yoksulları güçlendirme ve yoksulluğun en kötü etkisini ortadan kaldırma amacı ve hedefi üzerinde kapsamlı bir mutabakata sahiptir.⁷⁶

Mikrofinans hedefini irdelemek şüphesiz ki zekât ve mikrofinans konsolidasyon fırsatlarını çözümlemede önemli bir ögedir. Ancak bunun yürütülme yolları, aşağıdaki bölümde tartışılacak olan çözümleme sürecinde, temel bir etmene ağırlık vermektedir.

1.2.3. Mikrofinansın Çeşitleri

Grup kredisi, finansal ihtiyaçlarda ortak çıkarları olan kişilerin, üç ile beş kişilik bir grup oluşumuna katıldığı ve bazı programlarda elliye kadar çıkabildiği, önemli bir mikrofinans özelliğidir. Bu gruplar finansman zorunluluklarını karşılayabilen bir sosyal teminat işlevi görmektedir. Kredi, grubun her bir üyesine ayrı ayrı veriliyor olsa da, kredinin ödenmesinde grubun tamamı sorumlu olduğundan, grup üyelerinden birinin temerrüde düşmesi durumunda -bu gruptaki herkesi başka kredilerden yoksun bırakacaktır⁷⁷- grup bireyleri arasında emsal baskısı ve emsal gözetimi oluşmaktadır. Oluşturulan bu müteselsil sorumluluk takibat işlemleriyle alakalı maliyetleri en aza indirmekte ve temerrüt riskini düşürmektedir.⁷⁸

⁷³ A.e., s.1.

⁷⁴ Abunnaja, a.g.e., s.104.

⁷⁵ Beatriz Armendáriz de Aghion, Jonathan Morduch, **The Economics of Microfinance**, MIT Press, 2005, s.14

⁷⁶ Deepali Pant Joshi, “Micro-finance Initiatives for Equitable and Sustainable Development”, 7. Bölüm, **Social Banking: Promise, Performance and Potential**, Foundation Books, (Çevrimiçi) <https://www.cambridge.org/core>, 2006, s.149.

⁷⁷ Beatriz Armendáriz de Aghion, Jonathan Morduch, a.g.e., s.16

⁷⁸ A.e., s.102,103.

İnsan sermayesinin geliştirilmesi mikrofinans uygulamalarının bir diğer önemli özelliğidir. Çoğu mikrofinans kuruluşu tarafından geliştirilen programlar aracılığı ile davranışsal değişiklikler, ahlaki öğretim ve toplumsal âdetler uygulanmasıyla bu konudaki bilincin yükseltilmesi, finansal hizmetlerden yararlanmanın ön koşuludur.⁷⁹

Birçok mikrofinans girişiminin yürüttüğü Grameen Bankası modeline ilaveten, Köy Bankası Modeli, kredi vermek için sağlanan dış sermaye ile otuz ila elli üyeye haftalık aralıklarla geri ödeme yapması beklenen bir bireysel köy bankası uygulamasıdır. Süreç, müteakip finansman hakkını sağlamak adına uygulayıcı kurumun geri ödemesini de içermektedir. Bununla beraber, uygulanan tasarruf, birikim planı ile nihaî olarak Köy Bankası, bağımsız hale gelmekte ve kendi sermayesini biriktirmektedir. Ayrıca, ortak bir tahvile bağlı bir grup üyeye dayanan ve karşılıklı dayanışmayla faaliyet gösteren bir Kredi Birliği modeli de mevcuttur. Kredilerin, üyelerin demokratik kararları ile işlendiği Köy Bankaları modeline benzer bir yaklaşımla Hindistan'da faaliyet gösteren İmece-Self-Help- grupları, yani SHG'ler⁸⁰ de uygulanan mikrofinans programlarına bir başka örnektir.

1.2.4. İslamî Mikrofinans

Zekâtın mikrofinans platformlarına bütünleşebilmesi için mikrofinansın yasal İslami sisteme uygun ve faizsiz ürünler modunda çalışması gerektiğini, yani zekâtın ancak İslami mikrofinans kuruluşları ile bütünleşebileceğini açığa vurmak yeni bir ifade değildir.

İslami mikrofinans kavramı ve fikri, yenilikçi ve çok yönlü özellikleri kapsamamaktadır. Uygunsuz faiz kazandıran ürünlerin, modern finansman sisteminin işlev ve şekline cevap verebilecek finansal mühendislik sürecinin bir konusu olan geliştirilmiş geleneksel İslami sözleşmelerin yerini alması için hedeflenen, İslami finansla aynı kavramdır. İslami finans Abunnaja tarafından şu şekilde özetlenmiştir:⁸¹

1. Murabaha: Satın Alma Sipariş Sahibine Murabaha, AAOIFI tarafından yayımlanan Finansal Muhasebe Standardına göre şudur:

⁷⁹ Habib Ahmed, "Frontiers of Islamic Banks: A Synthesis of the Social Role and Microfinance", **The European Journal of Management and Public Policy**, Belgrade, ECPD, C.III, NO:1, 2004, s.122.

⁸⁰ Obaidullah, a.g.e., s.6-8.

⁸¹ Abunnaja, a.g.e., s.111-112.

“ Sipariş verenin, satın alıcıya yasal olarak sahip olacağı bir varlığı, satın almasını istediği bir sözleşmedir. Sipariş veren, alıcıya varlığı kendisinden satın alacağını ve sipariş edilene bunun üzerinden bir kâr vereceğini taahhüt eder.”

2. **Selem:** Selem, AOOIFI tarafından yayımlanan Finansal Muhasebe Standardında, “bir emtianın anında ödeme karşılığında ertelenmiş teslimat için satışı” olarak tanımlanmaktadır. Bu emtianın ekseri tarımsal olduğu yerlerdedir.

3. **İcare Müntehiye Bittemlik:** İcare Müntehiye Bittemlik, AAOIFI tarafından yayımlanan [8] sayılı Finansal Muhasebe Standardı tarafından, “kiralanan varlığın yasal unvanının, kiracıya geçmesiyle sonuçlanan bir kiralama” olarak tanımlanmıştır.

4. **Qard-Hassan:** Yükümlülüğün anapara ile sınırlı olduğu faizsiz kredi.

5. **Mudarebe:** Mudarebe, bir tarafta anapara sağlayıcısı ile diğer tarafta beceri ve emek girişimcisi arasında yapılan ortaklık sözleşme olup mudarebede her iki tarafın da sadece anapara sağlayıcısının karşıladığı kâr payı ve zarara hakkı vardır.

Yukarıda bahsedilen ürünlerin kısaltılmış bir değerlendirmesi, 14 ülkede 126 kuruluş aracılığıyla sunulan, İslami mikrofinans ürünlerinin %70 kadarının murabaha olduğunu göstermektedir.⁸² Bu denli bir özdeksel ağırlığı olan ürün söz konusu olduğunda, zekât konsolidasyonunda mikrofinans analizine dâhil edilmesi zarurîdir. Murabahanın, daha önce tartışıldığı gibi oldukça tartışmalı olan zekât fonları üzerinde yükümlülük yaratan bir satış sözleşmesi olmasına bakılmaksızın, bu varlığa zaten doğrudan zekât fonlarından sahip olabileceğinden, böyle bir ürünün zekât alıcısına sunulması da alakasızdır. Murabaha üzerine yapılan yorumlar aynı zamanda Selem ve İcare sözleşmeleri için de geçerli olmaktadır. Öte yandan, zekât alıcısı veya onu temsil eden kişi anapara sağlayıcısı olarak hareket ederse, bir ortaklık olarak Mudarebe sözleşmesi de kullanılabilir. Bu durum zekât yatırımı ve böyle bir kararda kimin yetkisi olduğu sorusunu akıllara getirmektedir.

İslami mikrofinansın geleneksel olandan farklı başka bir özelliği ise, zekât fonlarını kullanarak yalnızca ekonomik olarak aktif olan girişimciyi değil, aynı zamanda en

⁸² Nimrah Karim, Michael Tarazi, Xavier Reille, **Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche**, Washington, D.C, CGAP, Rapor adı: Focus note, Rapor NO: 49, (Çevrimiçi) Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche (cgap.org), 8 Ağustos 2008, s.8.

yoksulu da finanse etmesidir.⁸³ Bu ayrışık nitelik İslami mikrofinansla yepyeni bir özellik kazandırabilmektedir. Yoksulların mikrofinans programlarına uygun hale gelebilmeleri için temel ihtiyaçlarını karşılamak, İslam'da “farz olan sadakaları” kullanarak “sosyal güvenlik ağı” yaratmaktır. Dolayısıyla mikrofinans programının ilk aşamasını tasarlamış olmaktadır.⁸⁴ Sosyal güvenlik ağlarının oluşturulması zekât ve sadaka araçlarının mikrofinans ile birleştirilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Böyle yaparak program, finans araçlarının üretken faaliyetler yerine, tüketilebilir faaliyetlere sapmasına engel olmakta ve böylece mikrofinans problemlerinde olduğu gibi⁸⁵ temerrüt riskini azaltmaktadır.

Bir literatürde zekâtın “zorunlu sadaka” olarak adlandırılması, bir başkasında zekât ile sadakanın birleştirilmesi zekâtı zımnen bağış sınıfına almakta ve böylece mikrofinans programları tarafından zekât kullanımının meşruiyetinin kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Obaidullah'ın eserinde çağdaş âlimlerin çoğuna göre⁸⁶, zekât fonlarının mülkiyet durumunun yoksullarla ilgilenen kuruluşlara devredilmesinde bir engel teşkil etmediğini belirtmektedir. Ancak Obaidullah, bu âlimlerin görüşlerinin hiçbirinin rasyonellik gerekçelerine işaret etmemektedir.

Son zamanlarda araştırmacılar İslami mikrofinans için birçok model geliştirmişlerdir. Örneğin, kâr amacı gütmeyen ve kâr temelli mikrofinans karması: Bu modelde, ekonomik olarak aktif olmayan yoksul kişi temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için zekât fonları ve diğer sadaka yollarıyla kabul edilmektedir. Böylelikle kâr amacı olmayan aşamadan, kâr amacı temelli aşamaya geçilebilmektedir. Bundan sonrasında üretim faaliyetleri finansmanı yer almaktadır.⁸⁷ Bu araştırmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere birkaç model, modern İslami mikrofinans literatüründe mevcuttur. Yine de zekâtın mikrofinans uygulamasına entegrasyonu için umut vadeden başka bir modelden bu bölümde bahsedilmektedir.

⁸³ Habib Ahmed, “Financing Microenterprises: An Analytical Study of Islamic Microfinance Institutions”, **Islamic Economic Studies**, y.y., C.IX, NO:2, 2002, s.41.

⁸⁴ Obaidullah, a.g.e., s.10,11.

⁸⁵ Ahmed, “Frontiers of Islamic Banks”, s.135.

⁸⁶ Obaidullah, a.g.e., s.28.

⁸⁷ A.e., s.54.

Bu model, uzman finans kuruluşlarının, mikrofinans işlevlerine bankalardan daha iyi bir hizmet sağladığını öne süren Wilson tarafından geliştirilmiştir.⁸⁸ Bu, İslami bankalar aracılığıyla mikrofinans programlarının işletilmesinin sabit ve operasyonel maliyetlerinden tasarruf sağlayabileceğini ve dolayısıyla ekonomik olarak daha elverişli ve uygulanabilir olduğunu öne süren argümanın⁸⁹ tam tersidir.

Rodney Wilson tarafından öne sürülen model, zekât ve STK bağış fonlarının dahili için daha uygundur. Bu argümana göre, mikrofinans modeli, İslami tekaful sistemini taklit eden vekâlete dayanmaktadır. Model, sabit bir ücret karşılığı ödenmiş, profesyonel finansal yönetimden oluşmaktadır. Fon, hayırsever STK bağışlarından ve zekât fonundan sağlanabilmektedir. Sözleşmenin diğer tarafı, üyelik ödeneği karşılığında katılımcıya finansal destek için başvuru hakkı tanıyan “teberru”⁹⁰ ödeyen katılımcıdır. Her katılımcının bağışlarını aşan maddî yardım alma hakkı bulunmaktadır. Bu da üyelere finansal ödemelerin önceliklendirilmesi için makul bir uygulama gerektirmektedir. Aksi halde fonun, talebi karşılamada yetersiz kalması kaçınılmazdır. Yönetim, başvuru sahiplerinin iş planlarının, fon geri ödemesini karşılamak için ne kadar verimli gelir elde edildiğini görebilmek adına, değerlendirme yürüterek bir ödeme ölçütü belirler. Daha güvenilir planı olanlar kabul edilirken, diğerleri reddedilir ve planlarını iyileştirmeleri için fırsat tanınır. Elbette bu, yönetimin katılımcılara tahsis edilen fonları kötüye kullanma ve malî destek başvurularının, şeffaflık ve güvenilirlik gerektiren süreçte, haksız gerekçelerle bazı başvurulara öncelik verme riskini gündeme getirmektedir.⁹¹

Yönetimin, Sukuk menkul kıymetleri gibi düşük riskli ve kısa vadeli yatırım araçlarının bulunduğu likidite ihtiyaçlarını sürdürmek için yerine getirmesi gereken bir hazine işlevi vardır.⁹²

Vekâlet fonuna gelir getiren beş kaynak Wilson tarafından şu şekilde ortaya konmuştur⁹³:

1. Üyelik talebi için katılımcıların bağışları.

⁸⁸ Rodney Wilson, “Making Development Assistance Sustainable Through Islamic Microfinance”, **IIUM Journal of Economics and Management**, Malaysia, C.XV, NO:2, 2007, S.213.

⁸⁹ Ahmed, “Frontiers of Islamic Banks”, s.129.

⁹⁰ Arapçada bağış sözleşmesi anlamına gelir.

⁹¹ Wilson, a.g.e., s.203-205.

⁹² A.e., s.207.

⁹³ A.e., s.206.

2. Malî yardım için başvururken başvuru ücreti, ardından başvurunun kabul edilmesi halinde, malî ödemenin işlenmesinin maliyetini karşılamak için yönetim ücreti.

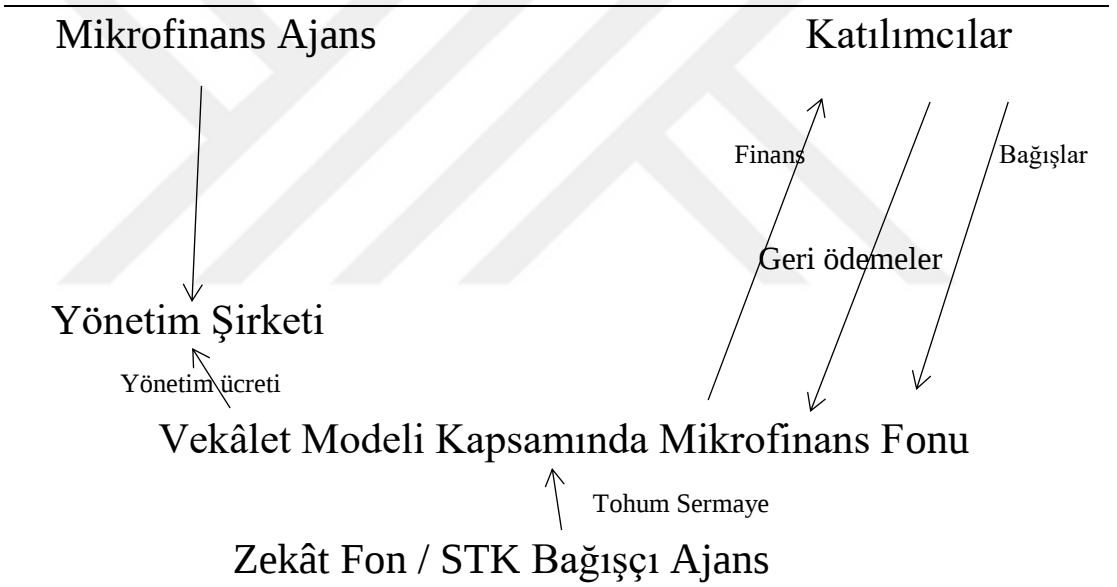
3. Katılımcılara kullandırılan fonların geri ödenmesi, fonun sürdürülebilirliğinin sağlanması.

4. STK bağışçısından, hükümet kuruluşundan, zekât fonundan veya diğer hayır araçlarından tohum ve sermaye.

5. Fonda tutulan finansal varlıklardan elde edilen kazanç ve getiriler.

Şekil 1, Wilson tarafından önerilen Vekâlet modelini göstermektedir.

Şekil 1: Vekâlet Model

Kaynak: Rodney Wilson tarafından tekaful yapısından uyarlanan akış şeması. Bkz. Rodney Wilson, Sohail Jaffer, [editör] İslamî Sigorta: Trendler, Fırsatlar ve Tekafülün Geleceği, Euromoney Books, Londra, 2007, s. 77.⁹⁴

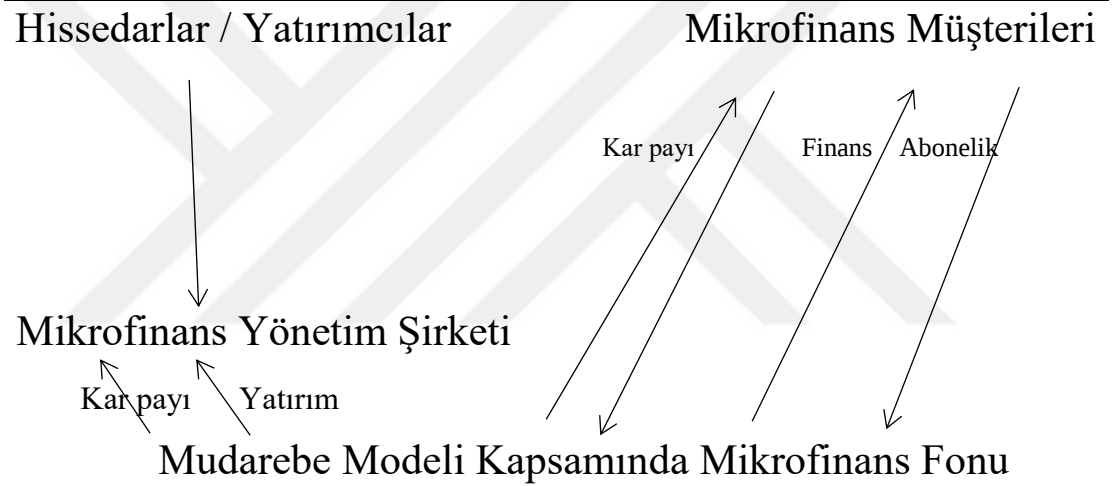
Bu model göz önüne alındığında, ödeme almak için başvuranların seçim sürecini yöneten kriterlerin, belirsizliğinden başlayarak yönetimin, katılımcıların istismarına ilişkin endişeleri tetikleyen birçok konu gündeme gelecektir. Fon sermayesinin sürdürülebilirliği de bir başka konu olup, ayrıca geri ödemelerde temerrüt riskinin nasıl azaltılacağına ilişkin sorular yanıtlanmamakta, hatta ilk etapta sorulmamaktadır.

⁹⁴ A.e., s.204.

Mudarebe sözleşmesine dayalı olarak Rodney Wilson tarafından önceki Vekâlet Modeline bir alternatif önerilmiştir. Aşağıdaki Şekil-2’de bu model açıklamaktadır.

Model, bir taraftan sermaye sağlayıcı mikrofinans Yönetim Şirketi ile diğer taraftan girişimci becerileri ve emek -mikrofinans müşterileri - arasında bir sözleşme yürütmektedir. Ticarî bir yapı olup doğası gereği sosyaldır ve bu nedenle zekât fonları kullanılamaz. Kârlar, mutabık olunmuş bir yüzdelik üzerinden iki taraftan da paylaşılırken zarar yalnızca sermaye sağlayıcısına aittir. Bu da girişimcileri sürece katılmaya teşvik etmekte ve yönetim verimliliğini korumaktadır.⁹⁵

Şekil 2: Mudarebe Model

Kaynak: Rodney Wilson tarafından tekaful yapısından uyarlanan akış şeması. Bkz. Rodney Wilson, Sohail Jaffer, [editör] İslamî Sigorta: Trendler, Fırsatlar ve Tekafülün Geleceği, Euromoney Books, Londra, 2007, s. 78.⁹⁶

Yukarıda sunulan modellerin yapısının incelenmesinden, potansiyel olarak bir karma model geliştirilebilir. Yukarıdaki iki modelin birleştirilmesiyle yönetim şirketi iki ayrı departman veya birimde görev yapabilir. Burada ayrı bir birim, - bir teşvik karşılığında - zekât alıcılarından yatırılan fonları ekonomik açıdan aktif yoksul girişimcilere iletmek için bir finansman aracı olarak işleyen Mudarebe Modeli olarak işlev görmektedir. Bu durumda kârlar mutabık olunmuş bir yüzdelik üzerinden paylaşılmaktadır. İkinci birim, (sabit bir ücret karşılığında) teberra sözleşmesi

⁹⁵ A.e., s.210-212.

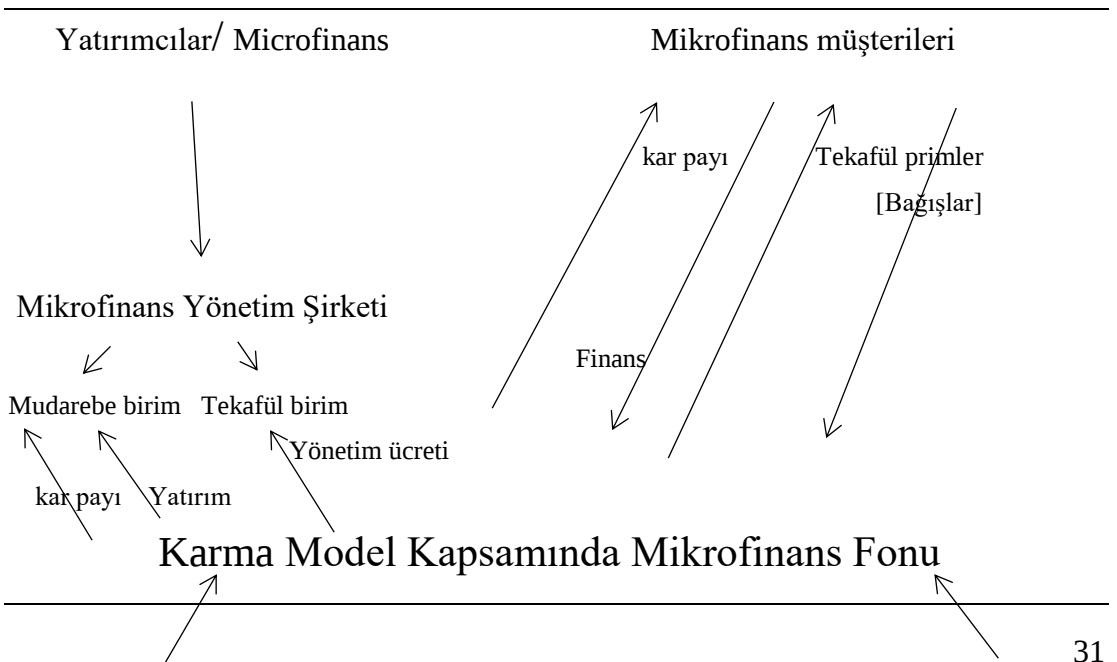
⁹⁶ A.e., s.211.

kapsamında, sigorta poliçe primlerini ödeyen katılımcılara hizmet veren ve yoksulları daha ciddi şekilde etkileyen bir dizi risk ve beklenmeyen koşullara karşı koruma sağlayan İslami bir tekafül bölümü olarak işlev görmektedir. Tekafül uygulaması, mücbir sebepleri ve girişimcinin iş planlarının girişimci tarafından suistimal veya ihmal dışında karşılaşılabileceği diğer tehlikeleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Yukarıda önerilen modelde, zekât ödemelerini fiilen yaptıktan ve bu sayede fonlar üzerinde tam mülkiyet hakkına sahip olduktan sonra, yoksul hak sahibi zekât alıcıları, sermaye yatırımlarının getirilerini değerlendirerek fonu önerilen modele yatırma kararını verme konusunda tam hakka sahiptirler. Bu mikrofinans program aracılığıyla, aynı zamanda yatırımlarını zayıflatacak riskler karşılına çıkabilecek diğer belirsizliklerle beraber sigorta tekafül planları hafifletebilecek ve bu da alınan zekât fonlarının sürdürülebilirliğinin önünü açtığı gibi onları ekonomik açıdan da aktif katılımcılar haline getirebilecektir. Bu model, İslam fihri bakımından en azından teoride zekât ve mikrofinans arasında başarılı bir bütünleştirici yapıyı temsil edebilmektedir. Ancak böyle bir modelin sürdürülebilirliği ve özellikle yoksulluk ikilemi ile mücadelede, geniş ölçekte uygulanabilirliği daha fazla incelenmesi gerekmektedir.

Bu son paragraf, konsolidasyon olasılıklarını keşfetmeye yöneliktir ve önceki değerlendirmenin seyrini dikkate alarak zekât mikrofinans entegrasyonunu analiz kapısını açmaktadır. Şekil- 3, önerilen karma yapıyı özetlemektedir.

Şekil 3: Önerilen Mikrofinans-Zekât Karma Yapısı

1.3. Zekât Mikrofinans Entegrasyon Analizi

Finansal erişimin ve sosyal desteğin kolaylaştırılması yoluyla yoksulluk sıkıntısının azaltılması, şüphesiz hem zekâtın hem de mikrofinansın hedef ve amacının ortak paydasıdır. Her ne kadar tek amacının bu olmadığını kabul eden Alqaradawi⁹⁷, yoksulluğun azaltılması zekâtın ilk ve temel amacı olduğunu da kabul etmektedir. Temel amacı ihtiyacı olanları ekonomik olarak bağımsız ve aktif bireylere dönüştürmek olan mikrofinans için uygun bir görevdir⁹⁸.

Zekâtın yalnızca yoksulların en yoksullarına yönelik olduğunu ve yalnızca temel ihtiyaçları için kullanılabileceğini⁹⁹ belirtmek suretiyle, sürdürülebilir üretken faaliyetler için ekonomik olarak aktif yoksul girişimcileri finanse etmede, zekât kapasitesini sınırlayan çok önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu, Obaidullah tarafından¹⁰⁰ zekâtın, yoksulları mikrofinans programlara uygun hale getirmek için “sosyal güvenlik ağı” oluşturmada ilk aşama olarak kabul edilmesinden de anlaşılabilir. Bu noktayı belirleyerek, bunun mikrofinansın yoksullara gelir getirici iş projelerine girmeleri için finansal araçlar sağlama amacına uymamaktadır. Ancak konuyla ilgili İslam âlimlerinin görüşleri incelendiğinde, zekâtın ev, hizmetçi ve iş-alet ve makinelerine sahip olup da ihtiyaçlarını karşılayamayanlara da verilebildiği görülmektedir.¹⁰¹ Evlenmek isteyenler, zekât fonlarından evlilik çeyizi almaya hak kazanmaktadırlar.¹⁰² Tam zamanlı öğrenciler eğitim materyalleri ve kitapların maliyeti gibi ihtiyaçları için de zekât alabilmektedir.¹⁰³

Bir önceki tartışma, hizmetçi olup evlilik çeyizi alanların, fakirlerin en fakiri olarak sınıflandırılmayacağından, karşılanması gereken ihtiyaçların yiyecek ve çatı tüketim ihtiyaçları ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Böylece zekâtın, sadece aşırı

⁹⁷ bkz.: yuk. s.7.

⁹⁸ Abdul Rahman, a.g.e., s.39.

⁹⁹ Dusuki, a.g.e., s.16.

¹⁰⁰ bkz. Obaidullah, a.g.e, s.10.

¹⁰¹ El-Giryani, a.g.e, s.64.

¹⁰² EL-Qahtani, a.g.e., s.9.

¹⁰³ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.11.

yoksulluk içinde olanları destekleyen geçici bir hayır kurumu platformundan ziyade daha sürdürülebilir üretken bir fikir olduğu vurgulanmaktadır.

Zekât ve mikrofinans tutarlılığı amaç düzeyinde yüksek oranda kabul edilebilir olsa da bu yine de zekât ve mikrofinans entegrasyonunu uygulanabilir kılmamaktadır. Özelliklerindeki uygulama biçimleri ve yapısal yönlerle içindeki simetri ve uyumun doğrulanması için başka inceleme kademeleri gereklidir.

Zekât mülkiyet normu, bu incelemenin önemli bir seviyesidir çünkü bu yön, zekât varlıklarının mikrofinans programlarına dâhil edilmesi için kabul edilmesi gereken bir dizi soruya işaret etmektedir. İlk sorulması gereken soru, örnek verilecek olursa bir iş projesi için yoksul bir girişimciye teslim edilecek makine veya mal şeklindeki bir zekât varlığı zarar gördüğünde, hasar ve kayıp risklerinin kime devredildiği hususundaki mülkiyet riskleridir. Mikrofinans kuruluşunun tesisi dâhilinde, özellikle sigortalananabilir menfaatlerin varlığında, mülkiyet zarar ve ziyan riskinin sahibi olan veya bu mülkiyeti taşıyan yoksullara devredilirken bu riskler hâlâ zekât alacaklısına mı aittir yoksa mikrofinans kuruluşuna mı devredilmiştir. İlgili diğer bir konu da mikrofinans programına karşı bir iflas eylemi durumunda, zekât varlıklarının statüsüdür. Yasal ve malî yükümlülükler ve sonuçlar söz konusu olduğundan, yukarıda belirtilen hususların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu sorunların yeterince ele alınmaması, özellikle en savunmasız olan taraflara, yani yoksul ve muhtaçlara yönelik hakların yitirilmesine ve yer değiştirilmesine ve de adaletsizliğe yol açabilmektedir.

Araba, yer veya makine olması fark etmeksizin, bir varlığın kullanılmasına izin verilmesi, zekâtın mülkiyet devri şartını sağlamamaktadır. İzinler iptal edilebilir ve geri alınabileceği gibi belirli bir yer, zaman ve kullanım çerçevesiyle sınırlı olabilmekte ve belirli bir iade veya kredi ile şart koşulabilmektedir.¹⁰⁴ Bu muhakeme dikkate alındığında, mikrofinans ürünleri, tipik olarak kullanıcı sınırlamalarını ilettiği, iadeyi şart koştuğu, sorumluluk yarattığı ve mülkiyet tarafından nitelenen mutlak gücü tanımlayan çizgiler çizdiği için zekât ödeme kriterlerine uymamaktadır.

Zekât varlıkları, zekât alıcısının haleflerine geçebilecek bir miras olarak kabul edilirken, bu kesinlikle bir mikrofinans ürünü için geçerli değildir.

¹⁰⁴ EL-Ani, a.g.e., s.447-450.

Mikrofinans ürünleri, doğrudan kredi vererek veya dolaylı olarak finansal krediye imkân tanıyarak mühendislik satış sözleşmeleri yoluyla yapılanma ve sorumluluk doğurmayı zorunlu kılmaktadır ki, bu da yine zekât ödemesinin mülkiyet koşulunun çok tipik özelliği ile çelişmektedir. Ancak bu koşul diğer durumlarda tartışmalı olarak göz ardı edilebilir. Daha önce belirtildiği gibi,¹⁰⁵ faizsiz krediler, “kıyas” dayalı borç kategorisindekiler için belirlenen zekât fonlarından yönlendirilebilmektedir. Aynı görüş Muhammed Ebu Zehra, Abdul Vahap Halef ve diğerleri gibi birçok çağdaş İslam âlimleri tarafından da benimsenmiştir.¹⁰⁶

Alajmi tarafından özetlenen ve incelenmesi gereken başka bir argüman, alıcılara yapılan zekât işlemlerinin, diğer işlemlerle birlikte, öncelikleri ve ödeme yöntemlerini belirleme, alıcıların uygunluklarını araştıran profilleri gözden geçirme ve planlama için belirli bir süre gerektirmesidir. Ona göre bu süre zarfında yetkililerin sadece krediyi geri ödeme garantisi değil, bunun üzerine kredinin sadece kısa vadeli kredilerle sınırlandırılmasının da gerekli görüldüğü durumlarda, derhal geri ödenmesi de dâhil olmak üzere belirli koşulları yerine getirdikten sonra, kamu yararı elde etmek için faizsiz kredilere yönlendirmek gibi bir güçleri bulunmaktadır.¹⁰⁷

Zekât fonlarından yararlanarak kredi sağlamanın yukarıdaki bağlamlarının, zekât-mikrofinans entegrasyonu referansı çerçevesinde incelenmesi, söz konusu görüşlerin mülkiyet durumu ve bilimsel sağlamlığı göz ardı edilse bile dikkate alınması gereken bazı hususları gündeme getirmektedir. İncelenmesi gereken ilk konu, daha önceki bağlamlarda değinilen faizsiz kredilerin, gelir ve kâr getiren, sürdürülebilir getiri odaklı mikrofinans ürünlerini temsil etmemesidir. Enflasyon muhasebeleştirilirken tam tersi finansal kayıpların gerçekleşmesi beklenmektedir.

İkinci olarak, kredi dağıtımı için ilk bağlamda, borçlu kategorisinin tanımlanması, mikrofinans platformunda kullanılan fon miktarına önemli bir sınırlama getirmektedir. Çünkü bu, sekiz zekât ödeme sınıfından yalnızca birini temsil etmektedir. Son olarak, kredi geri ödeme garantisi, kısa vadeli kredi sınırlaması ve gerektiğinde anında geri ödeme gibi koşullar, özellikle uzun vadeli sürdürülebilir mikrofinans için açıkça elde edilebilir değildir.

¹⁰⁵ bkz.: yuk. s.18.

¹⁰⁶ Al-Mısri, **AL-Mahsool**, s.76.

¹⁰⁷ Alajmi, a.g.e, s.52-56.

Bu çözümlemede düşünülmesi gereken bir başka açı da zekât fonlarının İslami mikrofinans ürünlerine, özellikle fiziksel veya yasal olarak belirli kişiler tarafından zekât fonları ve varlıkları alınmadan önce ve fonların daha önce bahsedildiği gibi yetkililerin gözetimi ve yönetimi altında tutulmasından önce yapılmasıdır.¹⁰⁸ Alimler tarafından konulan koşullar ve gereksinimler, yatırım kararını maddi olarak etkilediğinden, bu kararı uygulanamaz hale getirmektedir. Örneğin, herhangi bir teminatın bulunmadığı bir mikrofinans uygulamasındaki risksiz yatırımlar, ana akım finans kuruluşları tarafından krediye uygun olmayan müşterilere finansman sağlayarak daha başlamadan başarısızlığa mahkum bir misyon haline gelmektedir. Sadece Endonezya'da günde 2 doların altında yaşayan 129 milyon kişi ve de dünya yoksulları içinde yaklaşık 600 milyon kişinin Müslüman ülkelerden olduğunu hesaba katıldığında¹⁰⁹; zekât fonlarının yatırımının özellikle büyük ölçekte caiz olması için şart koşulan zekât alıcılarının, acil ihtiyaçlarının olmadığı şeylerin karşılanması oldukça şüphelidir.

Zekât varlıklarının yoksul ve muhtaç kişiler tarafından sahiplenilmesi ve zekât fonlarının gecikmeksizin derhal teslim şartı, İslam ilmî literatüründe zekât fonlarının yatırımına izin verilmesine karşı temel argümandır. Bu sorun, zekât fonlarını yatırım planlarına sokmaya yönelik çağdaş ve reformcu bilimsel girişimleri engellemektedir. Bu insanların inancına göre, zekâtın en yüksek amaçlarına ulaşması adına modern finans sisteminden faydalanılması ve bu koşulların üstesinden gelinmesi için, istisna kuralı - bu girişimlerde çoğu zaman olduğu gibi - söz konusu istisnanın standart tüzükten sapabilecek şekilde kötüye kullanılmasını engellemek için birçok ön koşul ve madde ile birlikte kullanılmaktadır.

Ancak konuya başka bir açıdan yaklaşmak bu engellerin üstesinden gelinmesini sağlayabilir. Zekâta hakkı olan yoksullar, fonu fiilen aldıktan sonra mutlak malik olur ve bu fonu, yatırım ve kredi de dâhil olmak üzere istedikleri şekilde tasarruf etme ve yönetme hakkına sahiptir.¹¹⁰ Bu bakış açısı, zekâtın mikrofinans asimilasyonu için potansiyel bir alan fırsatı oluşturmaktadır.

¹⁰⁸ bkz.: yuk., kısım 1.1.4'te bahsedilen Zekat Yatırımı, s.16.

¹⁰⁹ Obaidullah, a.g.e., s.14.

¹¹⁰ Alajmi, a.g.e, s.9.

İslami mikrofinans için önerilen Wilson modelinden türetilip sunulmuş olan karma mikrofinans-zekât yapısı ¹¹¹, yukarıda belirtilen bakış açısına bir örnek teşkil etmektedir. Gecikmesiz teslimat ve mülkiyet koşullarının ana engelleri bu durumda alakasızdır zira fonların sahibi, planın vekil tarafını temsil etmektedir. Böylece teorik olarak fıkhi ve hukuki statü ile ilgili her türlü endişeyi ortadan kaldırarak uygulanılabilecek çok çeşitli olası özelliklere kapı açılmaktadır.

Kâr-mikrofinans kuruluşu, yoksulların sosyoekonomik statülerini zekât alıcısı olmak yerine, zekât ödeyen, bağımsız ve finansal olarak aktif bireylere dönüştürme isteğinin yerine getirilmesine yardımcı olacak bir program için kesinlikle daha uygun olacaktır.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi yoksulluk sorunuyla yüzleşmek için böyle bir modelin sürekliliği ve uygulanabilirliği, sorulacak daha fazla soru ve kabul edilecek daha fazla yanıt gerektirmektedir. İlk kaygı verici sorun, karar vermenin bireysel ve özel girişimlerin kaderine bağlı olmasıdır. Dolayısıyla, uluslararası bölgesel ve ulusal kuruluşları/yetkilileri, yoksulluğun ortadan kaldırılmasıyla mücadeleye yardımcı olacak politikaları gerçekleştirme potansiyelinden mahrum bırakabilecek geniş kapsamlı programları uygulama kabiliyetinden yoksundur.

Kayda değer diğer bir nokta ise zekât alıcısının bir mikrofinans programına yatırım yapmasının gerekçesidir. Sofistike risk yönetimi beklentisi olan resmi finans kuruluşlarında, uzun vadeli yatırımları ve yüksek profilli kredi değerli müşterileri değerlendirirken zekât alıcısını, kredi ve finansal ürünleri yüksek temerrüt riski olan krediye layık olmayan müşterilere ileten bir mikrofinans kuruluşuna finansal varlıkları yatırma riskini almaya teşvik edebilecek motivasyon için kuruluşların ve politika yapıcılarına olası kolaylığın sağlanması adına önerilebilecek bazı çeşitli teşvikler şunlardır:

1. Mikrofinans kuruluşunda zekât alan yatırımcılara ve hissedarlara, piyasaya göre uygun koşullarda, paylarını aşan kredi ve finansal ürünlere sahip olma imkânı gibi ayrıcalıklı hizmetler sunmak.

¹¹¹ bkz.: yuk., s.31.

2. Yetkililer ve politika yapıcılar, gerçekleşen maddi kayıplar veya mikrofinans kuruluşunun iflas etmesi durumunda, zekât alan yatırımcılar tarafından yatırılan fonlar için belirli bir ölçüye kadar bir teminat vermek.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi yüce bir amaca aktif olarak katkıda bulunan, kendinden bağımsız, uygulanabilir bir programa dönüştürülmesi olarak özetlenebilecek önceki tartışma, zekât-mikrofinans modelinin hayatta kalma kabiliyetini kanıtlaması için bazı zorluklar çıkartmaktadır.

Bu bölümde tartışılan son potansiyel zekât-mikrofinans entegrasyonu, ödeme aczi durumunda temerrüt riskinin korunması için kullanılabilecek zekât dağıtımının “borçlular” kategorisinde istihdamıdır. Ancak temerrüt riskinden korunmak için bir fon olduğunu bilmek mikrofinans müşteri seçiminin koşullarının gevşemesine sebep olabilir. Bu nedenle, düşük girişimci becerileri olan veya üretken olmayan projeleri olan müşterilerin seçildiği durumlar, ters seçilmeye yol açmaktadır. Böylece toplumun ekonomik refahına olumlu katkıda bulunanlara olumlu katkıda bulunmayan yoksulların dönüşümünün mikrofinansmanın nihâi amacını olumsuz yönde etkilemektedir.

Çağdaş İslam iktisat araştırmacıları, İslami bilim metodolojisi, terminoloji, yapısı ve mirasına uyum sağlamalıdır. Modern İslam araştırmalarında en çok yanlış kullanılan terminolojilerden biri Makâsıdü’ş-Şerîa’yı veya İslam hukukunun hedefleridir. Şâtîbî’nin el-Muvâfakât adlı kitabında geliştirdiğine inanılan¹¹² İslam ilmindeki bir disiplin dalını ifade etmektedir. Sofistike bir kavram nedeniyle, çağdaş araştırmacılara kapalı kapılar açmak için büyümlü bir söz gibi hemen hemen her modern İslami çalışmada kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin ve bu terimlerin, popülerleştirilmiş harfi harfîne dilsel anlamlarına bağlı olarak tesadüfî bir şekilde uygulanmasından kaçınılmalıdır. Karâfî (ö. 684/1286), El-Fürûk Adl eserinde söylediği gibi, hüküm verirken gözetilmesi gereken mevzular bulunmaktadır.

“Fakih, herhangi bir olayla karşılaştığı zaman, eğer o konuda önceden bir bilgisi yoksa hemen hüküm vermez. Bağlı bulunduğu İmamın, anlama metodunu, delillerini, yaptığı kıyasları, bu kıyaslarda dikkate aldığı sebepleri, bu sebeplerin mertebelerini, bu sebeplerin

¹¹² “Şâtîbî, bu konuda ilk ve son sözü söyleyen değildir. Ondan önce, Cüveynî (ö. 478/1085), Gazzâlî (ö. 505/1111), İbnü’l-Hâcib (ö. 646/1249), Karâfî (ö. 684/1249), gibi usûlcüler bu hususu açık bir biçimde dile getirmişlerdir.” Bkz.: Ali Pekcan, “Makâsıdü’ş-Şerîa’yı Bilgisinin Önemi”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, y.y., C.II, NO:2, 2002, s.223.

şer'î maslahatlara göre nasıl bir yeri olduğunu, yani bu maslahatlar, zarûriyyat, hâciyyât, tahsîniyyât kısımlarından hangisinin kapsamına girdiğini araştırmak zorundadır... ”.¹¹³

Tabi ki kapsamlı bir katı uyum, zorunlu ve gerçekçi değildir. Ancak genel bir düzen ve minimum bilgi gereklidir. Aksi takdirde tutarlı bir bilimsel formatta değerlendirilebilecek kümülatif bilgi üretimine ulaşılması, imkânsız hale gelmektedir.

Son olarak teorik açıdan yapılacak düzenlemeler zekâtın mikrofinans planına entegrasyonuna ket vurmaktadır ve en iyi senaryoda, zekâtın mikrofinansta kullanılması oldukça tartışmalıdır.

¹¹³ Pekcan, a.g.e., s.222.

İKİNCİ BÖLÜM

MİKROFİNANS PROGRAMINDA ZEKÂTIN ÖNEMİNİN BELİRLENMESİ

Bu bölümünde, bu araştırmanın amacı ikinci kategorisine cevap verebilmek için; zekât tarafından mikrofinans platformuna sağlanan fonların sürdürülebilirliği ve yeterliliği araştırılacak ve incelenecektir.

Zekât fonunun mikrofinans katkısının ne kadar önemli olduğu sorusunu yanıtlamak, bunların bir arada pekiştirme haklı çıkarmanın ve rasyonelleştirmenin anahtarıdır. Eğer Zekât yeterliliği ve sürdürülebilirliği inandırıcı değilse, zekâtın mikrofinans programlarında kullanılmasının caiz olup olmadığını araştırmak için zaman ve çaba harcamak boşuna olacaktır ve sadece bir tür önemsiz teorik tartışması olarak mahkûm olacaktır.

2.1. Zekât Yeterliliğini Hesaplamak İçin Formüller Oluşturma

2.1.1. Zekât Yeterliliğini Hesaplamak İçin Kullanılan Yoksulluk

Kavramı

Yoksulluk kavramı “her zaman biraz tartışmalı olmuştur çünkü yoksulluğun farklı kavramsallaştırmaları, yoksulluğun yaygınlığına ilişkin farklı tahminlere ve buna yanıt vermek için farklı sosyal politikalara yol açmaktadır”.¹

Russell K. Schutt üç yoksulluk tanımı standardı, literatürde tanımlanmıştır.² İlki, yoksulluğun belirli bir miktar para cinsinden tanımlandığı mutlak standarttır.

İkincisi, yoksulluğun belirli bir toplum normları, diğer bir deyişle toplumun yoksulluk statüsü olarak kabul ettiği ve atıfta bulunduğu yaşanabilir ve sosyal koşullar açısından tanımlandığı göreceli standarttır ve elbette gevşek ve esnek bir tanım olacaktır.

Üçüncüsü, yoksulluğun, insanların yiyecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra sosyal hayatlarını yerine getirme açısından, alt sınır olarak gördüklerini tanımlandığı subjektif standarttır.

¹ Russell K. Schutt, *Investigating the Social World: The Process and Practice of Research*, 7. bs., Boston, SAGE Publications, Inc., 2012, s.97.

² A.e, s.98.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” kapsamında gerçekleştirilen medyan gelire dayalı dört farklı yoksulluk sınırının, daha kapsamlı bir yoksulluk kavramının araştırılmasını önerdiği, göreceli yoksulluk yaklaşımı şöyle tanımlanmaktadır:

“Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hane halkı göreceli anlamda yoksul sayılmaktadır. Refah ölçüsü olarak amaca göre harcama veya gelir düzeyi seçilebilir.”³

Bu araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2019 yılında yayınlanan mevcut satın alma gücü paritesinde “SGP” medyan gelirin %40'ına dayalı göreceli yoksulluk sınırı benimsenecektir.⁴

2.1.2. Zekât Potansiyel Tahsilat Tahmini

Zekât fonlarının sürdürülebilirliğini ve yeterliliğini incelemenin ilk adımı, belirli bir bölge ve dönemde parasal olarak temsil edilen zekât potansiyel tahsilat tahminini hesaplamaktır.

Monzer Kahf, zekât ile elde edilebilecek sosyo-ekonomik adalete ya da zekâtın bölüştürücü adaleti olarak adlandırdığı şeye vurgu yapmaktadır.⁵ Bu kavramın ışığında fıkhîteki zekâta tabi malvarlıkları üç ana kategoride⁶ sınıflandırarak baştan sona analiz edilmektedir:

1. Tarımda zekât toplamaya, emek tazminatını ve işletme sabit varlıklarını muaf tutmaya yönelik geleneksel görüş.
2. Kullanılan sabit varlıkların getirisinin sadece %2,5'i.
3. Kullanılan sabit varlıkların brütünün %5'i, net getirisinin %10'u ve emek tazminatı, zekâta tabi kalemler listesine dâhil edilir.

Daha sonra, büyüme koşulunun neyin zekât verilip neyin verilmediğini belirlemede temel ölçüt olduğu sonucu eleştirilmektedir. Büyüme kabiliyetine sahip her varlığın,

³ Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2019, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2019-33820>, Belge sayı: 33820, Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama, 11 Eylül 2020, s.7.

⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2019, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2019-33820>, Belge sayı: 33820, 11 Eylül 2020.

⁵ Monzer Kahf, “Zakat: Unresolved Issues in the Contemporary Fiqh”, **Journal of Islamic Economics**, y.y., C.II, NO:1, 1989, s.3.

⁶ A.e., s.10.

zekât olduğunu belirten ve büyümeyen veya büyüme kapasitesi olmayan her türlü varlığın zekâtтан muaf tutulduğu; büyüme koşulunun kapsayıcı olmadığını savunarak, doğası gereği büyümeyen, yine de zekât olarak kabul edilen mücevherat örneğini vererek zekâtın temel ölçütünün büyüme değil servet ve mal varlığı olduğu sonucuna varılmıştır.⁷

Önceki tartışmanın önemi, Kahf'ın zekâtın bölüşümsel adaleti kavrayış katkısıdır. Zira büyümeyen varlıkları muaf tutmak, sosyo-ekonomik adaletin aksine, emeğe dayalı küçük işletmeler yerine, büyük ölçüde makinelere dayanan büyük işletme holdinglerinin lehine olacaktır.⁸ Ekonomik adaletten yola çıkarak zekâta tabi mal öğelerinin peygamber zamanında mevcut olan geleneksel öğelerle sınırlı kalmaması, sanayi, ticaret ve hizmetleri içermesi gerektiği sonucuna varmaktadır⁹.

Aşağıdaki tabloda Monzer Kahf tarafından geliştirilen üç¹⁰ zekâta tabi mallar kalemi kategorisinin yüzdesini göstermektedir;

Z1: geleneksel görüşü,

Z2: Sabit varlıklar ve net getirileri üzerinden %2,5 oranında vergi alan değiştirilmiş görüşü.

Z3: Alqaradawi'nin maaşlar üzerinden %2,5 ve sabit varlıkların net getirileri %10 oranında vergilendirme görüşü,

Tablo1: Seçilmiş Müslüman Ülkelerde Tahmini Zekât Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Ülkeler	Z ₁	Z ₂	Z ₃
Mısır	2.0	3.9	4.9
Endonezya	1.0	1.7	2.0
Pakistan	1.6	3.5	4.4
Katar	0.9	3.7	3.2
Suudi Arabistan	1.2	3.7	3.4
Sudan	4.3	6.3	6.2
Suriye	1.5	3.1	3.1
Türkiye	1.9	4.9	7.5

Kaynak: "Estimation of Zakat in a Few Muslim Countries" IRTI 1987'de Monzer Kahf tarafından yayınlanmamış çalışma.¹¹

⁷ A.e., s.12-13.

⁸ A.e., s.11.

⁹ A.e., s.20.

¹⁰ A.e., s.16-17.

¹¹ A.e., s.18.

Aşağıdaki tablolar; Tablo 2A, Tablo 2B, Tablo 2C, sırasıyla Z₁, Z₂, Z₃ zekâta tabi mallar kalemleri kategorileri için tahmini zekât potansiyel tahsilatının sektörel dağılımını göstermektedir:

Tablo 2A: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z₁

Ülkeler	Tarım	Diğer sektörler [ticarete stok]	Parasal tutmalar	Toplam
Mısır	19	11	70	100
Endonezya	3	50	47	100
Pakistan	24	17	59	100
Katar	1	6	93	100
Suudi Arabistan	4	25	71	100
Sudan	86	3	11	100
Suriye	67	7	26	100
Türkiye	60	6	34	100

Kaynak: “Estimation of Zakat in a Few Muslim Countries” IRTI 1987’de Monzer Kahf tarafından yayınlanmamış çalışma.¹²

Tablo 2B: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z₂

Ülkeler	Tarım	Diğer sektörler [ticarete stok]	Parasal tutmalar	Toplam
Mısır	15	49	36	100
Endonezya	3	69	28	100
Pakistan	16	57	27	100
Katar	1	76	23	100
Suudi Arabistan	2	75	23	100
Sudan	59	44	7	100
Suriye	36	51	13	100
Türkiye	25	62	13	100

Kaynak: “Estimation of Zakat in a Few Muslim Countries” IRTI 1987’de Monzer Kahf tarafından yayınlanmamış çalışma.¹³

Tablo 2C: Tahmini Zekât Gelirlerinin Sektörel Dağılımı Z₃

Ülkeler	Tarım	Diğer sektörler [ticarete stok]	Parasal tutmalar	Toplam
Mısır	14	57	29	100
Endonezya	3	75	22	100
Pakistan	19	59	22	100
Katar	2	72	26	100
Suudi Arabistan	3	72	25	100
Sudan	60	33	7	100
Suriye	37	50	13	100
Türkiye	17	74	9	100

Kaynak: “Estimation of Zakat in a Few Muslim Countries” IRTI 1987’de Monzer Kahf tarafından yayınlanmamış çalışma.¹⁴

¹² A.e.

¹³ A.e., s.19.

¹⁴ A.e.

Shirazi ve Amin 2010 yılında daha önceki araştırmalarının 2004 ve 2006 güncellenen¹⁵ makalede, kişi başına düşen GSYİH'yi alarak Müslüman nüfus payını dikkate aldıktan sonra Kahf yöntemini kullanarak zekât potansiyel tahsilatını tahmin etmektedir.¹⁶

Gayrimüslimlerin zekât yükümlülüğüne tabi olmadıkları görüşünde, zekâtın potansiyel tahsilat tahmini için net GSYİH'yi elde etmek adına Müslüman nüfusun yüzdesini o ülkenin GSYİH'si ile çarpmışlardır.¹⁷

Önceki düzeltme, zekât tahmininin daha doğru olması için yapılmış, ancak Müslüman ve gayrimüslim oranı, ülkenin GSYİH'sine katkılarını mutlak yansıtmayabilir. Bu da bu doğruluk girişimini geçersiz sayabilmektedir. Fakat bu araştırmanın amacı zekât tahsilatını tam olarak hesaplamak değil, zekâtın yoksullukla mücadelede yeterliliğini ölçmek için makul bir göstergeye sahip olmaktır.

Bazı görüşlerde, malın tam mülkiyeti ve diğerlerinin yanı sıra büyüme veya büyüme potansiyeli, zekâta tabi mallar için kriterdir. Bu nedenle vakıf varlıkları gibi kamu yararına tahsis edilen varlıklar zekâta tabi değildir. Araba, giysi, mesken ve zanaat malzemeleri büyüme amacıyla kullanılmadıkları için onlar için zekât alınmaz.¹⁸

Al-Dhukair'in doktora tezinde, Suudi Arabistan'ın ulusal hesaplarındaki zekât koleksiyonunun üç görüşe dayalı olarak ilginç ve ayrıntılı bir tahminini gerçekleştirmiştir. Birincisi; Suudi Arabistan'ın zekât sonucu düzenlemesine dayanmakta, ikincisi; Alqaradawi'nin konuyla ilgili bilimsel görüşünden kaynaklanmakta ve üçüncüsü; araştırmacı tarafından konuyla ilgili daha açık görüşlere sahip olduğu düşünülen diğer âlimlerin yorumuna dayanmaktadır.¹⁹ Ayrıntılı hesaplama aşağıdaki tablo 3'te özetlenmiştir:

¹⁵ Shirazi, Amin, a.g.e., s.58.

¹⁶ A.e., s.61.

¹⁷ A.e.

¹⁸ Mogbil Al-Dhukair, "Economic Rules for Estimating the Zakat Outcome Through the System of National Accounts and its Link to Economic Growth", Ed. Muhammed Al-Zarqa, Husain Al-juburi, Doktora Tezi, Saudi Arabia, Umm Al-Qura University, 1993, s.29-30.

¹⁹ A.e., s.483-484.

Table 3: Suudi Ekonomisinin Sektörlerine Göre Tahmini Zekât Gelirleri Hicri 1406 yılında*

Sektör	Hasılatı	Zekât otorite	Alqaradawi görüşü	Diğer görüş
Birincisi, üretken gelir sektörleri				
Tarım	12.589	972	1.034	1.034
Madencilik	82.257	-	-	1.220
İmalat Sanayi	19.867	133	176	1.147
Elektrik, gaz ve su üret.	769	25	17	35
İnşaat	34.612	572	885	885
Toplam	150.094	1.702	2.112	4.321
Zekât oranı		%1,1	%1,4	%2,9
İkincisi, hizmet gelir sektörleri				
Ticaret	34.165	1.839	1.839	1.839
Ulaştırma	20.516	77	19	1.258
Finans ve sigorta	23.308	386	386	430
Sosyal hizmetleri	8.662	18	18	18
Toplam	86.651	2.320	2.262	2.415
Zekât oranı		%2,7	%2,6	%2,8
Üçüncüsü, parasal gelir sektörleri				
Parasal	71.237	1.781	1.781	1.781
Zekât oranı		%0,8	%0,8	%0,8
Tüm sektörler		5.803	6.155	8.517
Toplamı				
Zekât oranı		%2,5	%2,6	%3,6

Para milyon Suudi Arabistan Riyali olarak göstermektedir

*Aralık 1985'e karşılık gelir

Kaynak: "Economic Rules for Estimating the Zakat Outcome Through the System of National Accounts and its link to Economic Growth" Doktora Tez at Umm Al-Qura Üniversitesi²⁰

Yukarıdaki tahmin, daha önce bahsedilen yasal ve bilimsel görüşlere dayanmakta ve ardından türetilen hesaplama denklemlerinin kesin uygulaması gelmektedir. Türkiye ve diğer İİT üyesi ülkeler, zekât gelirlerini tahmin etmek için daha doğru denklemler geliştirmek ve benzer daha gelişmiş yöntemleri benimsemek adına gelecekteki araştırmalarda bu tezin kapsamlı bir şekilde yorumlanması ve incelenmesi önerilmektedir.

Bu araştırma, Fıkıh AL zekâtının üçüncü bölümünün yorumlanmasına ve incelenmesine dayalı olarak²¹ zekât potansiyeli toplamalarını hesaplamak için prematüre bir yöntem geliştirilmiştir, aşağıdaki Tablo 4. önerilen yöntemi özetlemektedir.

²⁰ A.e., s.482.

²¹ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, b.a.

Tablo 4: Türkiye'nin GSYİH'sinden Zekât Potansiyel Tahsilatını Hesaplama Yöntemi

Zekât tahsilatın oranları %		GSYİH kalemlerin
Financial and insurance activities: F Finans ve sigorta faaliyetleri	2,50%	K_Finans ve sigorta faaliyetleri K_Financial and insurance activities
		O_Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik O_Public administration and defence; compulsory social security
Ticari ve endüstriyel faaliyetler	2,50%	C_İmalat Sanayi C_Manufacturing
		D_Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı D_Electricity, gas, steam and air conditioning supply
		E_Su temini; sınıflandırma, atık yönetimi ve iyileştirme faal. E_Water supply, sewerage, waste management and remediation act.
		G_Toptan ve perakende ticaret G_Wholesale and retail trade
		H_Ulaştırma, depolama H_Transport, storage
		I_Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri I_Accommodation and food service activities
		J_Bilgi ve iletişim J_Information and communication
		M_Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler M_Professional, scientific and technical activities
		N_İdari ve destek hizmet faaliyetleri N_Administrative and support service activities
		P_Eğitim P_Education
		Q_İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri Q_Human health and social work activities
		R_Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor R_Arts, entertainment and recreation
		S_Diğer hizmet faaliyetleri S_Other service activities
		T_Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri T_Activities of household as employers
Agriculture activities: A Tarım, ormancılık ve balıkçılık	10%	A_Tarım, ormancılık ve balıkçılık A_Agriculture, forestry and fishing
Real estate activities: R Gayrimenkul ve İnşaat faaliyetleri	10%	F_İnşaat F_Construction
		L_Gayrimenkul faaliyetleri L_Real estate activities
Mining activities: M Madencilik ve Taşocakçılığı	5%	B_Madencilik ve Taşocakçılığı B_Mining and quarrying

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi GSYİH kalemleri beş sektöre ayrılmaktadır. F harfi ile gösterilen “finans ve sigorta faaliyetleri”, B harfi ile gösterilen “ticari ve endüstriyel faaliyetler”, A harfi ile gösterilen “tarım faaliyetleri”, R harfi ile gösterilen

“gayrimenkul faaliyetleri” ve M harfi ile gösterilen “madencilik faaliyetleri” şeklindedir.

Zekât oranları araştırmasında Fıkıh Al-Zekât da incelenmiştir. Alqaradawi'nin birçok fıkıh görüşü sunduğunu ve bazen sadece her birinin avantaj ve dezavantajlarına atıfta bulunmuş²² ve bir görüşü diğerine tercih etmekten kaçınmıştır. Bu sebeple süreci daha karmaşık hale getirerek bazı durumlarda kolaylık ve basitlik dışında belirli bir kriteri olmayan bir seçim vazgeçilmez hâle gelmiştir.

En nihayetinde uygulanan formül aşağıdaki gibidir:

$$\text{Zekât potansiyeli toplama} = F \times 2,5\% + B \times 2,5\% + A \times 10\% + R \times 10\% + M \times 5\%.$$

Daha önce de belirtildiği gibi süreç prematüre ve temel olarak aktarılmıştır. Bu nedenle, geliştirilen tekniği doğrulamak ve denetlemek için dikkatli bir araştırma ve incelemeye yapılması gerekmektedir. GSYİH kalemlerinin gruplandırılması ve adil oranı uygulamak için zekât kalemleri, kategorileri ile uyumlaştırılması detaylı bir inceleme ve adil zekât oranlarının benimsenmesi için dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Böyle bir çalışma, ekonomi ve İslami bilimler alanında uzman standı ile işbirliği içerisinde gelecekteki yapılacak araştırmalar için önem arz etme ve tavsiye edilmektedir.

Bu araştırmada, Kahf'ın Z_1, Z_2 ve Z_3 ²³ zekât kalemlerinin ortalamasını alarak tahmini zekât gelirlerinin, Türkiye GSYİH'sinin yüzdesi yöntemi ve doğrulama ve tutarlılık incelemesi için aynı anda daha önce bahsedilen formülü kullanılmıştır.

Monzer Kahf'ın tahmini zekât yüzdesinin ortalaması;

$$\text{GSYİH'ye gelir} = \text{Mnz.} = [Z_1 + Z_2 + Z_3] \div 3 = [1,9 + 4,9 + 7,5] \div 3 = 4.77$$

2.1.3. Zekât Fonlarından Sekiz Zekât Sınıfların Her Birinin Payı

Daha önce birinci bölümünde bahsedildiği gibi zekât dağıtımı Kuran'ın belirttiği sekiz sınıf tarafından paylaşılmaktadır. Bu da birtakım sorulara yol açmaktadır. Zekâtın yoksulluğu ortadan kaldırma kabiliyetini incelemek için kaç sınıf kullanılmalı, bu sınıflar eşit ağırlıklı mı olmalı, önemine göre farklı ağırlıklar mı taşıyor, zekâtı tek bir sınıfa dağıtma imkânı var mı ve mümkünse bu sınıfı belirlemek için hangi kriterler gerekmektedir.

²² Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, b.a.

²³ bkz.: yuk. s.41, Kahf, “Zakat: Unresolved Issues.

Şafii ve takipçileri, zekât sonucunun sekiz sınıf arasında eşit olarak bölünmesini ve var olduğu sürece her kategorinin zekâttan pay alması gerektiğini belirtmektedir. Hanbeli mezhebi ve diğer âlimler de Şafii ile aynı fikirde olduklarını bildirmektedir. Yine de Malik ve Ebu Hanife, zekâtın tüm sınıflara dağıtılması gerekmediğini savunarak görüşlerini Peygamberin deyişleriyle: “Zenginden al, fakire yeniden ver.” şeklindeki sadece bir sınıftan bahsedilmesi görüşünü desteklemektedirler.²⁴

Ibn Qudamah, zekâtın ihtiyaç halinde tek sınıfa dağıtılması görüşünün caiz olduğunu, gerektiğinde zekâtın sadece bir kişiye verilmesinin mümkün olduğunu bildirmiştir. Kur'an'da bu sekiz sınıfın belirlenmesinin yalnızca bu sınıfların münhasırlığı anlamına geldiğini de ifade etmektedir.²⁵ Yani belirtilen sekiz kategoriden başka kategorilere zekât vermek caiz değildir. Tabi ki zekât işlemlerinin mümkün olduğunda, zekâtın tüm sınıflara dağıtılması konusunda oy birliği bulunmaktadır. Ancak gerekli görüldüğünde ve kaynaklarda bir sınırlama olduğunda önceliklerin oluşması önem arz etmektedir. Bu önceliklendirme kriteri, yönetim tarafından belirlenen zorluk ve yoksunluktur. Otoriteler de buna göre ödeme politikalarını belirlemektedir.²⁶

El-Giryani, ayrıca birinci bölümde sunduğu gibi zekât fonları kıt olduğunda, zekâtın yoksullarla sınırlandırılmasını açıkça savunmaktadır. Ebu Zehra'ya göre hukukçuların çoğunluğu, zekât fonundan her sınıfın payını belirlerken, önceliğin yoksul ve muhtaçlara verilmesi gerektiği konusunda da hemfikirdir.²⁷ Bu görüş, zekâta birden fazla sınıf alınsa bile payların eşit olmasının gerekmediği anlamına gelmektedir. Alqaradawi kategoriler arasında eşit dağılımın gerekli olmadığını, ancak zorunlulukların dağıtım sürecini belirlediğini de açıkça söylemektedir.²⁸

Önceki tartışmaya dayanarak bu araştırma, zekâtın sürdürülebilirliğini ve yoksullukla mücadelede yeterliliğini incelemek için potansiyel zekât toplama miktarının tamamını kullanmayı benimsemektedir.

²⁴ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.83.

²⁵ IbnQudamah, a.g.e., s.529.

²⁶ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.85.

²⁷ bkz.: yuk. s.10.

²⁸ Bkz., Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, a.g.e.

2.4 Zekât Yeterliliğini Hesaplamak İçin Oluşturulan Formüller

Zekâtın potansiyel sonucu hesaplandıktan sonra, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden alınan yoksulluk oranının, aynı yıldaki Türkiye nüfusu ile çarpılmasıyla Türkiye'nin yoksul nüfusu belirlenmektedir.

Bir sonraki adım, iki değer arasında bir bağlantı oluşturmak ve denklemin iki tarafı arasında bir ilişki kurmak için karşılaştırma ölçütlerini, sınırlamaları ve mantıksal önlemler çerçevesini biçimlendirmektedir.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması potansiyelini ölçmek için ilk olarak ölçüt belirlenmelidir. Başka bir deyişle, hesaplanan bu değerlerin zekât çıktı miktarı, yoksul nüfus üzerindeki etkisini gösteren açıklayıcı değerlere çevrilmektedir. Böylece zekâtın yoksullukla mücadeledeki derecesi veya önemi tanımlanmaktadır.

Dünya Bankası göstergelerinin tanımladığı günlük 1,9 \$ yoksulluk sınırı, kullanmak için mantıklı bir barometredir. Bu olasılığı şu örnek ile incelemek mümkündür. Belirli bir yerde 100 kadar fakir varsa onları fakirlikten çıkarmak için gereken zekât miktarı şu şekilde hesaplanır:

Yoksul sayısı × temelli günlük 1,9 dolarlık yoksulluk sınırı × 365

$$100 \times 1,9 \times 365 = 69.350 \$$$

En azından bu kadar zekât miktarına sahip olmak - bir yıllık sürenin yoksulluğu ortadan kaldıracağını varsayıldığında - yoksullukla mücadelede yetkin olarak kabul edilmektedir. Yani bir yıllık zaman diliminde denklemin bir tarafında [69.350 \$] ve diğer tarafında 100 kişi var ise bu zekâtın yoksulluğun giderilmesinde, mutlak olumlu bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Yine de günde 1,9 ABD dolarına sahip olmak, fiilen yoksul durumdaki birini ekonomik olarak bağımsız hale getirerek onu zekât alıcısından, zekât verene dönüştürür mü? Bu parayla yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması, daha sonra onların ekonomik faaliyetlere katılmasını ve gelir elde etmeleri için gerekli beceri ve kaynaklarla donatılması, onları sürekli olarak zekât ödemelerine bağlanmaktan kurtarmaya yeterli midir? Büyük olasılıkla, yukarıda sorulan sorulara yanıt vermek, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını ölçmek için, ölçüt olarak günlük 1,9 Amerikan dolarını geçersiz kılacaktır.

Nisab, malın zekâta tabi mallar sayılabilmesi için şart olarak belirlenen asgari değer miktarıdır.²⁹ Daha önce İslam hukuku literatüründe zekât dağıtımının kapsamını tartışırken Hanefi mezhebi görüşünün nisaba eşit bir miktar vermeyi benimsediğini ve böylece en az teoride fakirlerin ihtiyacını karşıladığı görülmüştür.³⁰ Nisab sahibi olmanın, zekât almaktan mahrum bırakan bir kıstas olduğu bazı âlimlerin görüşüdür.³¹ Nisabın, sadece yılın bir kısmı için değil bütün bir yıl için yerine getirilmesi gerektiği görüşü ise, fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür.³²

Nisabın önceki tartışması ve Mâliki okulunun temel olarak kabul ettiği, yoksul ihtiyaçlarının bir yıl boyunca zekât vermek için azami sınır olarak belirtildiği görüşü dikkate alınmaktadır³³. Nisabın benimsenmesi (85 gram altının fiyatı)³⁴ ve tüm yılı dikkate almak için, yılın dört çeyrek döneme bölünmesi, 85 gram fiyatın 4 ile çarpılması ve barometrenin yoksulluğun ortadan kaldırılmasını ölçmesi için uygun görülmüştür.

Formül aşağıdaki gibi konulacaktır:

$$\text{Kapsanan nisab birimi sayısı} = \text{Zekât tahsilatı} \div [\text{Nisab} \times 4]$$

Bu formülle, bir yıl boyunca zekât fonunun kapsadığı nisab birimlerinin sayısı tahmin edilmektedir. Bu, yoksullukla mücadeledeki etkinliğini ölçmek için belirli bir zaman dilimindeki yoksul nüfus sayısı ile karşılaştırılacaktır.

Yoksulluğu yönetmek için gereken zaman çerçevesini belirlemek, bir sonraki önemli göstergedir. Yoksulluğu bir yıllık bir süre içinde ortadan kaldırmak kesinlikle söz konusu değildir. Bu nedenle önce Sovyetler Birliği, ardından diğer sosyal devletler tarafından uygulanan, kısa vadeli (beş yıllık) bir ekonomik büyüme planlaması³⁵ tekniğinin benimsenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, bir planlama komisyonunun kısa vadede yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçladığı, Hindistan gibi bazı karma

²⁹ El-Giryani, a.g.e., s.18.

³⁰ Alqaradawi, **Dawr Ulzakat**, s.25.

³¹ IbnQudamah, a.g.e., s.524.

³² Alqaradaghi, a.g.e., s.550.

³³ bkz.: yuk. s.11, El-Giryani, a.g.e., s.64.

³⁴ Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.267.

³⁵ Editors of Encyclopedia Britannica, "Five-Year Plans", Ed., Adam Augustyn, **Encyclopedia Britannica**, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Planning-Commission>, 26 Nisan 2018.

ekonomiler tarafından da, 20 yılı kapsayan uzun vadeli bir perspektif için beş yıllık plan kullanılmıştır.³⁶

Örnek: Zekât sonucunu varsayarsak= 1 milyon \$, Nisab = $85 \times 63\$ = 5355$, Yoksul nüfus 200,

Zekât kapsamına giren Nisab birimlerinin sayısı = $1 \text{ milyon} \div [5,355 \times 4] = 47$

Nisab birimlerinin sayısı $\div$ Yoksul nüfus sayısı $\geq 0,2$ ise, yoksulluğu ortadan kaldırma yetkinliğidir.

$$47 \div 200 = 0,24, \text{ yani } \geq 0,2$$

Yukarıdaki değerlendirmeye dayalı olarak aşağıdaki formüller uygulanacaktır:

Önce zekât fonunun kapsadığı nisab birimlerinin sayısı, tahmini zekât potansiyel tahsilatının, nisab $\times 4$ değerine bölünmesiyle belirlenmelidir.

Zekât potansiyelini toplama, sağlam test için iki yöntemle hesaplanacaktır:

1. Monzer Kahf'ın tahmini zekât yüzdesinin ortalamasının GSYİH'ye oranı.
2. Bu araştırmada geliştirilen formül; $F \times 2,5\% + B \times 2,5\% + A \times \%10 + R \times \%10 + M \times \%5$

Zekât kapsamına giren nisab birimlerinin sayısını hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılmaktadır:

$$Nu = [Z_1\% + Z_2\% + Z_3\% \div 3] \text{ GSYİH} \div N \times 4 - 1.a$$

$$Nu = [F \times 2,5\% + B \times 2,5\% + A \times 10\% + R \times 10\% + M \times 5\%] \div N \times 4 - 1.b$$

Sonra yoksulluk oranı, yoksul nüfusun sayısını tahmin etmek için nüfusla çarpılır:

$$P_p = P_R \times N_P - 2$$

Yukarıdaki değerler hesaplandıktan sonra iki formül arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır:

$$E\check{G}ER: 1 \geq 0,2 [2]$$

Bu durumda, zekât fonları sürdürülebilir ve yetkindir duruma gelecektir.

Nu: Zekât fonu tarafından kapsanan nisab birimlerinin sayısıdır.

F: GSYİH'nın finans ve sigorta faaliyetleri,

B: GSYİH'nın ticari faaliyetleri,

A: GSYİH'nın Tarım faaliyetleri,

R: GSYİH'nın gayrimenkul faaliyetleri,

³⁶ Editors of Encyclopedia Britannica, "Planning Commission", Ed., Brian Duignan, **Encyclopedia Britannica**, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Planning-Commission>, 12 Eylül 2014.

M: GSYİH'nın madencilik faaliyetleri.

Z₁, Z₂, Z₃, Kahf (1989) tarafından geliştirilen zekâtlanabilir kategorilerdir.

N=nisab,

Pp= yoksul insan sayısı,

PR=yoksulluk oranı,

NP= nüfus.

Aşağıdaki tablo hesaplamaları göstermektedir.

Tablo 5: Zekât Tarafından Sağlanan Fonların Sürdürülebilirliğini ve Yeterliliğini Tahmini

Değişkenler	Formül 1.a	Formül 1.b	Değişkenler	Formül 2
Zekât potansiyeli toplama **	36.280.477.235	27.813.700.353	Yoksulluk* oranıdır	7.4%
Nisab	4.165***	4.165***	Ulusal nüfustur	83.154.997 ³⁷
Nisab × 4	16.660	16.660	Pp	6.153,470
Nu	2.177.700	1.669.490		
Formül 1 ÷ Formül 2	0.35	0.27		

*Yukarıdaki veriler Türkiye İstatistik Kurumu web sitesinden toplanmıştır.

**Zekât sonucunu hesaplamak için kullanılan GSYİH 760.597.007.042'dir.³⁸

*** Zekât hesaplamak için altın fiyatı 49\$³⁹

Yukarıdaki tablo'da verilen rakamlar, zekâtın yoksulluğu ortadan kaldırma kapasitesi için güçlü bir durumu göstermektedir. Böylece mikrofinans platformuna önemli sağlanacaktır. Hem formül-1.a hem de formül-1.b'de, yoksulluğun ortadan kaldırılması potansiyelini ölçmek için belirlenen ölçüt olan nisab birimlerinin sayısı, yoksul nüfusun 0,2'sinden fazlasını kapsamaktadır. Bu teorik olarak, zekâtın potansiyel olarak Türkiye'deki yoksulluğu beş yıl içinde ortadan kaldırdılabileceğini de göstermektedir.

Yılda 16.660 ABD doları olan nisab biriminin çocuklar dahil her bir yoksul bireyi göz önünde bulundurarak hesaplandığını belirtmekte fayda vardır. Bir hane halkının

³⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>, Belge sayı: 33705, 04 Şubat 2020.

³⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33671>, Belge sayı: 33671, 31 Ağustos 2020.

³⁹ World Gold Council, Gold prices in 30 Aralık 2019 (Çevrimiçi) <https://www.gold.org/goldhub/data/gold-prices>.

dört kişiden (ortalama olarak iki yetişkin ve iki çocuk) oluştuğu varsayıldığında, bu planın beş yıllık çerçeveye sadık kalması koşuluyla her hane halkının ayda yaklaşık 5.500 ABD doları ve yılda 66.000 ABD dolarından fazla alacağı anlamına gelir ki, bu yoksulluk koşullarının azaltılması anlamında bir aile için çok büyük bir paradır.

Formül-1.a'da bir yıllık plan dikkate alındığında, iki milyondan fazla nisab birimi, yani Türkiye'deki hemen hemen her yoksul ailenin – hane halkının - tüm sene boyunca ayda yaklaşık 11 bin TL'ye⁴⁰ eşdeğer olan 1.900 ABD dolar geliri olabileceği anlamına gelmektedir. Bu miktar BİSAM⁴¹ tarafından 2019 yılında yayınlanan dört kişilik bir aile için 2.178 TL olan açlık sınırının beş katına ve 7.532 TL olan yoksulluk sınırının yaklaşık 1,45 katına tekabül etmektedir. Bu gelir ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek ve gelecekteki tehlikelere karşı bir sigorta olabilecek, hem gelir hem de iş fırsatları yaratan küçük bir ekonomik girişim için başlangıç sermayesi olabilecek kadar para tasarrufu yapmalarına imkân sağlayabilecek bir gelirdir.

Elbette, yoksulluk probleminin daha karmaşık bir sosyo-ekonomik sorun olduğu bilincinde olarak, yukarıda belirtilen senaryolar Türkiye'de yoksulluğu çözmek için önerilen bir plan değildir. Bu ortaya konulan hususlar, sadece zekât fonlarının potansiyel yeterliliği ve sürdürülebilirliğine ilişkin göstergelerdir.

Zekât fonunun sürdürülebilirliğini tahmin etmek için yukarıda geliştirilen formüllerin birçok yönden eleştirilebilir olduğu açıktır. Örneğin şunlar söylenebilir;

1. Monzer Kahf oranları, güncel olmayan 1989 yılında hesaplanmıştır.
2. Z_1 , Z_2 , Z_3 , zekât kalemleri kategorilerinin ortalamasının alınmasının temeli net ve sağlam bir temelden değildir.
3. Bu araştırmada geliştirilen formül erkendir daha önce de belirtildiği gibi doğrulanması gerekir.
4. Formülde sadece altın nisabının belirtilmiştir. Tarım, gümüş, inek gibi birçok diğer nisab türleri dikkate alınmamıştır.

Bahsedilen bu eleştiriler ve gelebilecek diğer eleştiriler de tamamen meşrudur. Gelecek çalışmalarda daha fazla araştırma gerektirmektedir. Ancak, bu formülün temel amacının zekât sonucunu kesin olarak hesaplamak değil, zekât fonunun

⁴⁰ 2019 ortalama döviz kuru TCMB veri tabanından hesaplanmıştır.

⁴¹ Birleşik Metal-İş Sendikası, “Açlık Ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu” a.g.e.

mikrofinans programlarına katkıda bulunabilecek önemini ve yeteneklerini geniş bir şekilde değerlendiren, makul bir gösterge oluşturmak olduğunu belirtmekte fayda vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZEKÂTIN MİKROFİNANS ENTEGRASYONUNA ALTERNATİF BİR YOL

Araştırmanın temel amacından birincisi, uygunluğu “cevaz verilebilirlik”, ikincisi “sürdürülebilirlik” ölçütlerinde zekâtı, mikrofinans platformuna entegre etmenin elverişliliğini keşfetmektedir,¹ oysa ikincisi olan “sürdürülebilirlik” birincisi olmadan değersizdir ve birincisi de sürdürülebilirlik olmadan anlamsızdır. Diğer bir deyişle, zekâtın mikrofinansla entegre edilmesi caiz değilken zekât sürdürülebilir olursa yine de pek bir faydası dokunmayacaktır. Diğer yandan, eğer yetkin ve sürdürülebilir değilse, zekâtın mikrofinansta kullanılmasının imkânı olup olmadığını araştırmak çok da işe yaramayacaktır. Bulgularda da belirtildiği gibi, zekât fonlarının mülkiyeti ve hakları nedeniyle uygunluğun inandırıcı bir dayanağı bulunmamaktadır.² Sadece amaca ve ana yararlanıcılara uygun olmaları, işlevsel düzeyde aynı tutarlılığı paylaştıkları anlamına gelmez. Ek olarak, yoksullukla mücadele için sürdürülebilir bir sistematik zekât yönetimi anlayışının gerçekleştirilmesi, yalnızca mikrofinans kurumu ile sınırlı kalmamakta ve başka yollar da keşfedilebilmektedir.

Gelecekteki araştırmalarda daha ayrıntılı olarak tartışılacak şekilde ortaya çıkan bir kolaylık - elverişlilik durumu - aşağıdaki argümanı oluşturmaktadır.

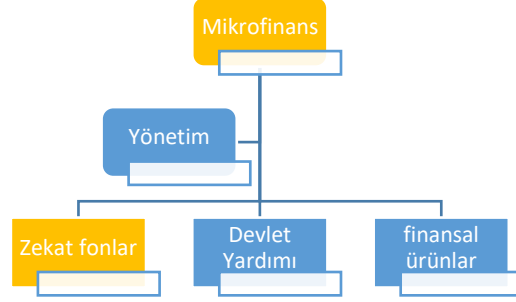
3.1. Mikrofinansın Zekât Platformuna Entegrasyonu

Zekâtın mikrofinans planına entegrasyonunu ararken mikrofinansın zekât platformuna entegre etmek olan tersini neden düşünülüyor? Daha önce de belirtildiği gibi zekât uygun alıcıya münhasır bir haktır; bu nedenle, zekât alıcısının bağışlanan fonlarla orantılı olarak mülkiyete sahip olduğu zekât fonları kullanılarak bir finans kurumu geliştirilebilir ve bu kurum, mikrofinans faaliyetler dahil ve bunlarla sınırlı olmayan birçok yolla veya en azından tam bir entegrasyon olmaksızın her iki sistem arasında bir bağlantı oluşturarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına oldukça katkıda bulunabilir. Yani aşağıda şekil 4'de gösterilen modeli benimsemek yerine,

¹ Bkz.: yuk., Araştırmanın Konusu ve Amacı s.1.

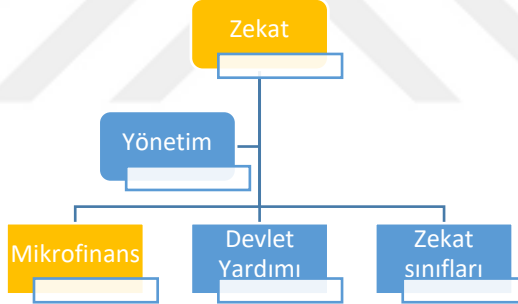
² Bkz.: yuk., Birinci bölüm, s.7.

Şekil 4: Zekâtın Mikrofinans Entegrasyonun Modeli

Aşağıdaki şekillerde gösterilen modeller benimsenebilir.

Şekil 5: Mikrofinans Zekât Platformuna Entegrasyonu

Şekil 6: İki Sistem Arasında Bir Bağlantı Oluşturmak Modeli

3.2. Zekât Finans Kurumu ZFK Ana Yapısı

Zekâtın sağladığı potansiyel fonların önemi ve değerinin farkına varılması³, doğal olarak yoksullukla mücadele için kapsamlı bir stratejiyi etkin ve verimli bir şekilde uygulamaya koymak için mekanizma geliştirerek bu fonlardan sistematik olarak yararlanmaya yönelik bir yaklaşım veya planın düşünülmesine yol açmaktadır.

Zekât fonlarını yönetmek için bir kurum inşa etmek, zekât mikrofinans entegrasyon pozisyonuna bakılmaksızın kurulacak makul bir mekanizmadır. Bu tür sistematik zekât yönetiminin finansal yönetim uzmanlığı, dolandırıcılık soruşturma görevlileri ve eğitmenler fon alma ve sürdürülebilir ekonomik varlıkların idamesi için temel muhasebe gibi geniş bir beceri yelpazesi gerektirdiğini de belirtmekte fayda vardır. Yönetim ve girişimci becerilerinin, yanı sıra sosyal farkındalık sağlama konularında, ayrıca lojistik ihtiyaçların, yanı sıra kontrol ve yönetim faaliyetlerini de eklenmesi gerekmektedir. Özellikle en yoksul yerel topluluklarda ulusal çapta şubelere sahip olmanın ön koşulunu göz önünde bulundurarak, daha düşük işsizlik oranlarına yol açan binlerce iş fırsatı yaratmak ve böylece yoksulluk nedenlerini azaltarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dolaylı olarak katkıda bulunmak mümkün olabilir.

Zekât alıcılarını iki gruba ayıran daha ayrıntılı bir yaklaşım birinci bölümde bahsedilmiştir. Bu yaklaşım için önerilen ZFK için genel bir yapı oluşturulabilmektedir. Birinci gruba Kur'an metninde "-e/a" - İng. 'to', Arapça 'li' - edatı ile hitap edilmiştir: "Yoksullara, düşkünlere, sadakaların (zekâtın) toplanmasında görevli olanlara ve kalpleri kazanılacak olanlara.." Bu dilbilgisel olarak, ilk dört zekât alıcı kategorisinin kendilerine verilen fonların ve varlıkların tam mülkiyetine sahip olduğu görüşünü⁴ ortaya çıkarmaktadır. Geri kalan dört kategoriyi içeren ikinci grup Kur'an metninde içinde (- İng. 'in', Arapça 'fi' -) edatı ile ele alınmıştır. "Azat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda ve yolda kalmışlar.." Zekât fonlarının bir bireye hizmet etmek yerine bir menfaate veya bir amaca hizmet etmek için bu gruba aktarıldığına işaret etmektedir.⁵ Bu, ZFK'nin ayrışmasını iki ana birime dayanmaktadır. İlk birim, zekât dağıtım sınıflarının ilk dört kategorisinin yönetimini elinde tutmakta (yoksullar, muhtaçlar, vb.); ikinci birim ise, zekât dağıtım sınıflarının

³ Bkz.: yuk., İkinci bölüm s. 51.

⁴ EL-Qahtani, a.g.e., s.45, ve bkz., El-Gufeyli, a.g.e., s.359.

⁵ Bkz., Alqaradaghi, a.g.e., s.357, ayrıca bkz., IbnQudamah, a.g.e., s. 530.

geri kalan dört kategorisinin yönetimini elinde tutmaktadır. İkinci birim yönetimi, bahsedilen ikinci grup alıcılar için amaç ve çıkarlara hizmet⁶ etme nosyonu nedeniyle daha esnek bir yetkiye sahiptir. Birinci birim yönetimi, çok daha kısıtlı ve çoğunlukla bir muhafız – bekçi işlevi görürken ikinci grup için fonun tam yetkili sahiplerinin olmaması faydalı bir avantaj olabilir. Çünkü bu özellik, yönetime daha fazla kontrol sağlamaktadır⁷. Böylece politikalar, koordinasyon plan ve programları en iyi kamu çıkarını elde etmek için uygun bir alan haline getirmektedir.

Bu kadar büyük bir potansiyele sahip olan bu tür bir fon, elbette şeffaflığını, verimliliğini güvence altına alan ve dolandırıcılık eylemlerinden koruyan etkin kontroller ve düzenlemelerle yönetilmelidir. Dolayısıyla, ZFK'nin bir hükümet tarafından veya örneğin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi bölgesel veya uluslararası bağlantılı bir kuruluş tarafından yönetilmesi ve düzenlenmesi daha iyi olacaktır.

Birinci birim üç ana hesaptan oluşabilir:

1. 'Yoksul ve muhtaç' zekât dağıtım sınıflarını temsil eden yoksulluk hesabı.
2. 'Zekât fonlarını toplamak ve yönetmek için çalışanlar' zekât dağıtım sınıfını temsil eden çalışanlar için maaş hesabı.
3. 'Kalbi İslam'a yeni ısındırılmış olanlar' zekât dağıtım sınıfını temsil eden kalpleri ısındırma hesabı. Bu hesap, örneğin Çin veya Myanmar gibi düşmanca bir ortamda Müslüman azınlık topluluklarına destek sağlamak için kullanılabilir.

Birinci hesap alt hesaplara bölünebilir; her bir alt hesap, yoksul ve muhtaçlar için belirli bir ihtiyacı karşılayacaktır. Örneğin, aşağıdaki alt hesaplar önerilebilir:

- I. Sağlık Sigortası Alt Hesabı: Türkiye'de zekâttan bu alt hesaba aktarılan fonlar Genel Sağlık Sigortası SGK'ya yatırmak suretiyle yoksul ve muhtaçlara sağlık sigortası sağlanabilir ve onlar için hem maddi hem de psikolojik olarak ağır bir yük olarak görülen temel bir sağlık hizmetin güvence altına alınabilir, aynı zamanda sağlık sektörüne ve ekonomiye de değerli bir yatırım sağlanabilir.
- II. Eğitim ve Öğretim⁸ Alt Hesabı: Bu alt hesap, yoksul çocukların eğitimini finansal olarak destekler ve onlara gelecekte kariyerlerini geliştirme ve onları işgücü piyasasında rekabet edebilecek sertifika ve becerilerle donatma şansı

⁶ Bkz., Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.44.

⁷ Bkz.: yuk. Birinci bölüm s.14.

⁸ Bkz., Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.58.

verir. Ayrıca yoksul yetişkinlere iş bulma ve küçük işletmeler açma fırsatlarını geliştirmek için yardımcı olan beceri eğitim programları sağlar. Aşağıdaki tablo-6 eğitimin önemini ve yoksulluk durumu üzerindeki etkisini göstermektedir.

- III. Konut alt hesapları⁹: bu alt hesap, evsiz yoksullar veya evlenip aile kurmak isteyen gençlerin mülk sahibi olmaları için küçük taksit seçenekleri sunan gayrimenkul projelerine yatırım yapabilir.
- IV. Gelir alt hesabı: yoksullar ve muhtaçlar iki gruba ayrılabilir.¹⁰ Birinci grup, engellilik veya yaşlılık gibi herhangi bir nedenle kendi kendine gelir elde edemeyecek durumda olanları içerir. Bu gruba temel eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarının yukarıdaki alt hesaplardan karşılandığı dikkate alınarak BİSAM tarafından belirlenen açlık sınırının hemen üzerinde bir aylık maaş verilebilir. İkinci grup, gelir getirici faaliyetlerde bulunabilenleri içerir. Bu grup için zekât fonu, çiftçiler gibi mevcut ekonomik faaliyetlere sahip olanlara, faaliyetlerini geliştirmeleri ve sürdürülebilir üretken bir varlığa dönüştürmeleri için destekleyici fon veya varlıklar (örneğin makine, arazi vb.), ayrıca girişimci inisiyatiflere sahip olanlara projelerini uygulamak için başlangıç sermayesi; hem de bu tür becerilere sahip olmayan ve çalışan (işçi) olarak çalışmak isteyen kişilere, kendilerine bir iş bulana kadar temel maaş verilmesini sağlayacaktır.

⁹ EL-Qahtani, a.g.e., s.9.

¹⁰ Bkz., Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.15.

Tablo 6: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2019, 2020¹¹

Eğitim düzeyi Level of education	Toplam - Total		Erkek - Male		Kadın - Female	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Toplam - Total	34 733	43 118	37 072	45 648	28 214	35 828
Okur-yazar olmayan						
Illiterate	14 129	16 785	17 305	21 165	11 852	13 475
Bir okul bitirmeyen						
Literate with no degree	18 279	22 936	20 506	24 917	13 576	18 765
Lise altı eğitilmiş						
Less than high school	26 833	32 838	29 149	35 263	17 431	22 137
Lise ve dengi okul						
High school or equivalent	34 115	41 855	36 678	44 480	25 049	32 114
Yükseköğretim						
Higher education	51 888	63 085	57 848	70 639	42 238	50 788

Söz konusu yönetim, işlevini yerine getirmek için muhasebe ve insan kaynakları gibi gerekli idari departmanlara ek olarak başka tür departmanlara da ihtiyaç duymaktadır. Örneğin daha önce bahsedilen dolandırıcılık araştırma görevlileri ve mali uzmanlıklar vb. ile, eğitim desteği alanların; eğitim sürecini takip etmek, iş arayanları ve ticari faaliyette bulunanları gelişimlerini değerlendirmek için bir takip departmanı gerekmektedir.

ZFK'nin ikinci birimi üç ana hesaptan oluşabilir:

1. Borcu ödemeyenler için bir hesap: Borcunu ödeyemeyen ve yükümlülüklerini yerine getiremeyenleri' temsil eden zekât dağıtım sınıfı.
2. Savunma sektörü için bir hesap: bu 'Allah yolunda' zekât dağıtım sınıfını temsil etmektedir. Bu hesapla savunma sanayisinde yapılacak yatırım,¹² savunma endüstrisine ülke egemenliğini gerçekleştirecek değerli bir finansman sağlayarak takdir edilecektir.

¹¹ Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2019, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2019-33820>, Belge sayı: 33820, 11 Eylül 2020.

¹² Bkz., EL-Qahtani, a.g.e., s.445.

3. Mülteciler¹³ için bir hesap: 'Yolda kalmışlar' zekât dağıtım sınıfını temsil etmektedir. Sığınma talebi özellikle Müslüman dünyasında ciddi bir sorun haline gelmiş ve yoksulluk durumunu daha da kötüleştirmiştir. Bu hesap, mültecilerin koşullarını yatıştırırmaya ve iyileştirmeye yardımcı olabilir.

Yönetim, ikinci birim için yukarıda belirtilen hesaplara yatırım yapmak için daha esnek seçeneklere sahiptir. Doğru kararlar alınırsa zekât fonlarını büyütmek için fırsatlar yaratılabilmektedir. Ayrıca, özellikle bir hesapta kıtlık ve diğerinde fazlalık olması halinde gerekli görüldüğünde, zekât fonlarının bir hesaptan diğerine, hatta bir birimden diğerine aktarılmasına izin veren bir düzenleme yapılabilir. Tabii ki böyle bir transfer kararını açık bir dizi koşul ve kriter yönetmelidir. Ticari kuruluşlardan katkı toplamayı teşvik etmek için bu katkıların veya zekât ödemelerinin kurumun vergi öncesi gelirinden düşülecek bir gider olarak değerlendirilmesi ve ayrıca vergi indirimlerinin uygulanması gibi belirli vergi düzenlemeleri önerilebilir. Ayrıca sosyal ve dini şahsiyetler zekât ödemesinin bu ZFK'ye yapılmasının reklamını yapabilirler.

Bu ZFK aşağıdaki fon kaynaklarına sahiptir;

1. Toplanan zekât fonları,
2. STK ve devlet bağışları,
3. Savunma sanayi yatırımı gibi ikinci birim hesaplara yatırılan fonların yatırım getirisi.

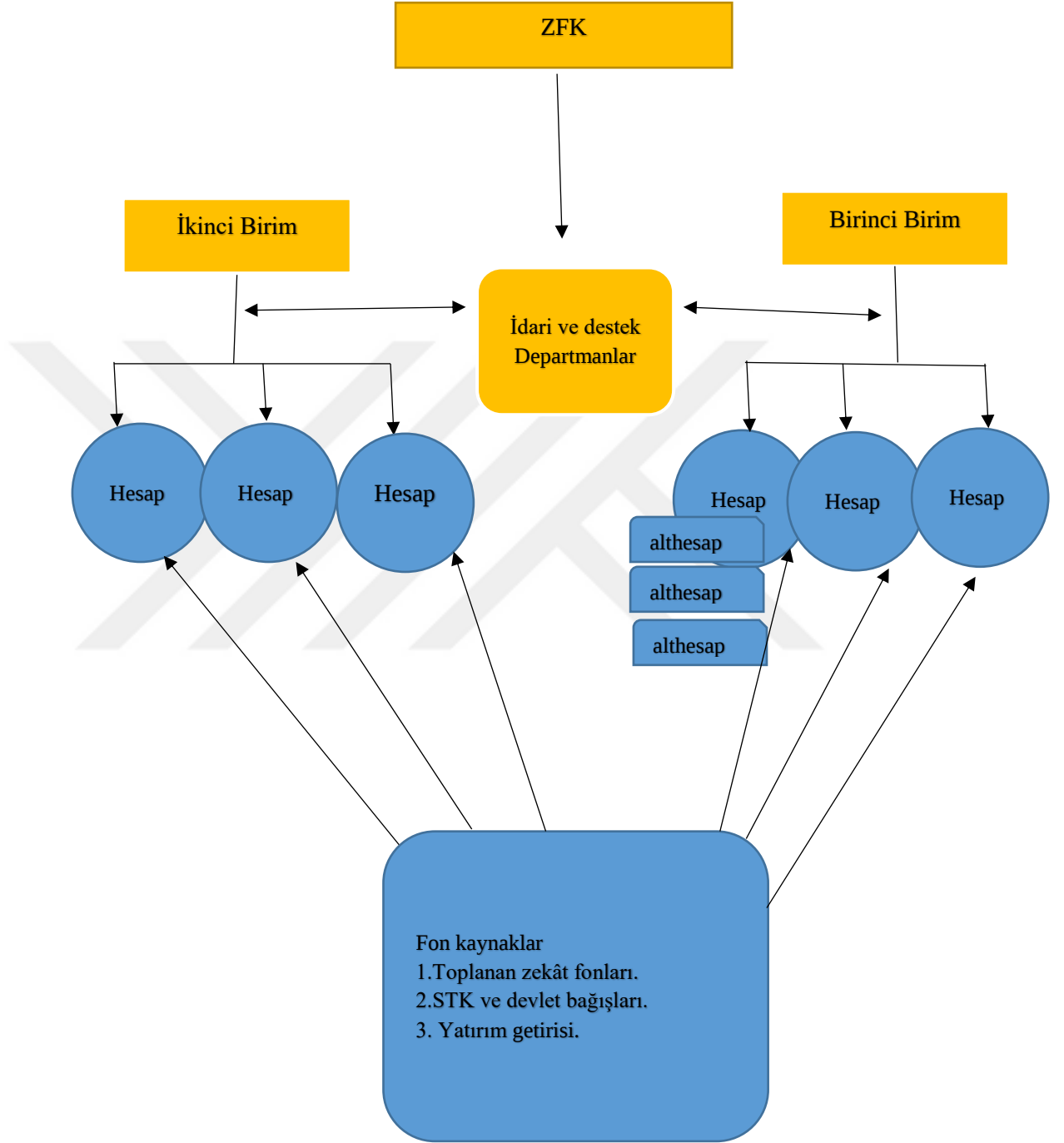
Kuşkusuz bu kurum için özel ve kapsamlı bir mevzuat düşünülmelidir. Örneğin, Türkiye'de gereksiz laik-dini tartışmalarından kaçınmak için bir kalkınma finans kurumu önerilebilir.

Yukarıda önerilen ZFK, teorik olarak daha sağlam bir temel geliştirmek ve uygulama biçimleri ve tatbik edilebilirliğinin uygunluğu göz önünde bulundurularak birçok soruyu cevaplamak için daha fazla inceleme ve kapsamlı çalışmayı gerektirir. Ayrıca uygulanabilir bir yönetim yapısı da araştırılmalı ve incelenmelidir.

Aşağıdaki Şekil-7 önerilen ZFK yapısı ile ilgili önemli hususları göstermektedir.

¹³ Bkz., Alqaradawi, **Fiqh Al Zakah**, C.II, s.80.

Şekil 7: Önerilen ZFK Modeli

SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Bu araştırma sonucunda zekât fonlarının; sürdürülebilir, mikrofinans platformlarına yoksullukla mücadele için yetkin araçlar sağlama potansiyeline sahip ve yoksulluğu maddi olarak azaltma konusunda değerli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca zekâtın sağladığı önemli fon ve potansiyelden yararlanmak maksadıyla daha kapsamlı araştırmalar gerektiğinden farklı bir yaklaşım olarak bir Zekât Finans Kurumunun kurulması önerilmiştir.

Sonuçta aşağıdaki önerilerin hayata geçirilmesi ile Zeka ve Mikrofinans uygulamalarından daha etkin şekilde faydalanılabileceği düşünülmektedir.

1. Türkiye ve diğer İİT üyesi ülkeler için zekât gelirlerinin daha doğru hesaplamalarını geliştirmek adına, zekât fonu tahsilatının hesaplanması için daha kesin bir formül geliştirilmelidir.
2. Yoksulluk ikilemiyle mücadele etmek ve ortadan kaldırmak için zekât fonlarından daha iyi yararlanmak ve istifade etmek maksadıyla, çalışmada önerilen ZFK'yi daha da geliştirmek üzere daha detaylı ve kapsamlı bir inceleme ve araştırma yapılması tavsiye edilir.
3. İslami iktisat çalışmalarının terminolojisini ve metodolojisini asgari bir kavramsal çerçeve standardına oturtmak için yapılacak entelektüel bir grup çalışması, bu sahada üretken bir bilgi birikimine ulaşmanın bel kemiğini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Abunnaja, Muhammad: “Microfinance: A New Reach for İslamic Banks in Turkey”, **European Journal of Business and Management**, y.y., C.VIII, NO:14, 2016, s. 104 - 116.

Aghion,

Beatriz **The Economics of Microfinance**, MIT Press, 2005.

Armendáriz de,

& Morduch,

Jonathan:

Ahmed, Habib: “Frontiers of Islamic Banks: A Synthesis of the Social Role and Microfinance”, **The European Journal of Management and Public Policy**, Belgrade, ECPD, C.III, NO:1, 2004, s.118-138.

Ahmed, Habib: “Financing Microenterprises: An Analytical Study of Islamic Microfinance Institutions”, **Islamic Economic Studies**, y.y., C.IX, NO:2, 2002, s.27-64.

Al-Dhukair, Mogbil: “Economic Rules for Estimating the Zakat Outcome Through the System of National Accounts and its Link to Economic Growth”, Ed. Muhammed Al-Zarqa, Husain Al-juburi, Doktora Tezi, Saudi Arabia, Umm Al-Qura University, 1993.

Al-Mısri, Rafik Yunus: **AL-Mahsool fi Ulumu-Zakat**, Demascus, Syria, Dar Almaktabi, 2006.

Al-Mısri, Rafik Yunus: **Buhus fi Al-Zakat**, 2.bs., Demascus, Dar Almaktabi, 2009.

Alajmi, Nayef Hajjaj: **Aleqrad min Amwal Al-Zakat**, (Çevrimiçi) <https://www.noor-book.com>, 3 Aralık 2013.

Alqaradaghi, Ali: **Buhus fi Fıkıh kadaya Alzakat Almuasira: Dirasah Fıkhiyah Muqarinah ma'Altatbikat Almuasira Ala' Alşarikat ve Alashum**, 2 c., Qatar, Al-Bashaer for printing, publishing and distribution, C.II, 2010.

Alqaradawi, Yusuf: **Muşkilet ulfakır ve keyfe Alecehe Al-Islam**, Beirut, Resalah Institution, 1985.

Alqaradawi, Yusuf: **Fiqh Al Zakah: A Comparative Study of Zakah, Regulations and Philosophy in the Light of Qur`an and Sunnah**, Çev. Monzer Kahf, 2 c., Jeddah, King Abdulaziz University: Centre for Research in Islamic Economics, C.I, 2000.

Alqaradawi, Yusuf: **Fiqh Al Zakah: A Comparative Study of Zakah, Regulations and Philosophy in the Light of Qur`an and Sunnah**, Çev. Monzer Kahf, 2 c., Jeddah, King Abdulaziz University: Centre for Research in Islamic Economics, C.II, 2000.

Alqaradawi, Yusuf: **Dawr Ulzakat fi İlaj Almuşkilat Al'iktisadiyah ve Şurut najahiha**, Cairo, Dar Alshuruq, 2001.

Arı, Abdüsselam, Bayındır, Servet, Bedir, Murteza, Kızılkaya, Necmettin, **Fıkıh Usulü: İlâhiyat Lisans Programı, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi** (Çevrimiçi) http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ilahiyat_ue/fikihusulu.pdf, 2017.

Durmuş,
Abdullah, &
Temel, Ahmet:

Birleşik Metal- “Açlık Ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu” (Çevrimiçi)
İş Sendikası <http://birlesikmetalis.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1377-aclik-ve-yoksulluk-siniri-aralik-2019-donem-raporu>, Ocak 2020.
Araştırma
Merkezi:

Britannica, T. "Planning Commission", Ed., Brian Duignan, **Encyclopedia**
Editors of **Britannica**, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Planning-Commission>, 12 Eylül 2014.
Encyclopedia: Commission,

Britannica, T. "Five-Year Plans", Ed., Adam Augustyn, **Encyclopedia Britannica**,
Editors of (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Planning-Commission>, 26 Nisan 2018.
Encyclopedia: Commission,

Butt, Qurra- “Integrating Model of Religious and Corporate Charities in Islamic
Tul-Ain: Microfinance Institutions for Poverty Reduction”, **Journal of Business & Financial Affairs**, y.y. C.VI, No:4, 2017, s.1-4, doi:10.4172/2167-0234.1000293

Debnath, Sajit “The Potential of Zakat Scheme as an Alternative of Microcredit to
Chandra: Alleviate Poverty in Bangladesh”, **Ritsumeikan Annual Review of International Studies**, The International Studies Association of Ritsumeikan University, C.XIV, No:1, 2015, s.1-12.

Din İşleri **Zekât Sıkıça Sorulanlar**, Ed. Mustafa Bülent DADAŞ, 5.bs.,
Yüksek Kurulu Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

- Dusuki, Asyraf , “Banking for the Poor: The Role of Islamic Banking in Microfinance Initiatives”, **2nd Islamic Economic Conference 2007 (iECONS2007)**, Kuala Lumpur, Malaysia, 2007, s.1-29.
- Ebuzehra, **Altakaful Alijtimaii fi Al'islam**, Cairo, Dar AL-Fikir AL-Arabi, Muhammed: 1991.
- Ebuzehra, **Almulkiah ve Nazariatu-Akd fi Al-Şari`a Alislamiyah**, Cairo, Dar Muhammed: AL-Fikir AL-Arabi,1996.
- EL-Ani, **Masarifu-Zakat ve Tamlikuha fi daw' Alkitab ve ASunnah**, Khalid: Amman, Dar Osama, 1999.
- El-Giryani, El- **Mudawwanat AL_fiqh AL_Maliki**, 4 c., Beirut, Alrayan Institution Sadiq: for Publication, C.II, 2002.
- El-Gufeyli, **Nawazil EL-Zakat: Dirasah Fiqhiah Tasiliah Limustajidat AL- Abdullah Ben Zaka**, Riyadh, Dar EL-Miman for publication and distribution, 2008. Mansor:
- EL-Khfeyf, **Almulkiah fi Al-Şari`a Alislamiyah ma' Almukaranah Bi'şaraii Ali: Alvaziyah**, Cairo, Dar EL-Fikir EL-Arabi, 1996.
- EL-Qahtani, **Masarif Alzakat fi Al'islam: Mafhum, ve Şurut, ve'Anwai, Said Ben ve'Ahkam fi Daw' Alkitab ve Alsunnah**, Riyadh, Jreysi Institution, Wahf: t.y.
- EL-Zarqa, **Almadhal AlFiqhi Alaam**, 2 c., Demascus, Dar AL-kalem, C.I, Mustafa 2004.
- Ahmed:

- Hassan, M. Kabir: “An Integrated Poverty Alleviation Model Combining Zakat, Awqaf and Microfinance”, **The Seventh International conference - The Tawhidi Epistemology: Zakat and Waqf Economy**, Bangi/Malaysia, Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan, 2010, s.261-281
- Hassanian, Khalifa M. : “Integrating Zakah, Awqaf and IMF for Poverty Alleviation: Three Models of Islamic Micro Finance”, **Journal of Economic and Social Thought**, (Çevrimiçi) <http://kspjournals.org/index.php/JEST/article/view/394>, C.II, No:3, 2015, s. 193-211.
- IbnQudamah, Muhammed: **EL-Mughni**, Ed. Rasheed Rida, 10 c., y.y., Dar AL-Kitab Alarabi, C.II, 1984.
- Ibrahim, Patmawati, & Ghazali, Ruziah: “Zakah as an Islamic Micro-Financing Mechanism to Productive Zakah Recipients”, **Asian economic and Financial Review**, C.IV, No:1, 2014, s.117-125.
- Joshi, Deepali , Pant: “Micro-finance Initiatives for Equitable and Sustainable Development”, 7. Bölüm, **Social Banking: Promise, Performance and Potential**, Foundation Books, (Çevrimiçi) <https://www.cambridge.org/core>, 2006, s.146-185.
- Kahf, Monzer: “Zakat: Unresolved Issues in the Contemporary Fiqh”, **Journal of Islamic Economics**, y.y., C.II, NO:1, 1989, s.1-22.
- Karim, Nimrah, **Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche**, Washington, D.C, CGAP, Rapor adı: Focus note, Rapor NO: 49, (Çevrimiçi)

- Tarazi, Michael, & Reille, Xavier. Islamic Microfinance: An Emerging Market Niche (cgap.org), 8 Ağustos 2008.
- Kaya, Süleyman. “Fıkhi Açıdan Osmanlıda Zekat Uygulamaları” **Tarihte ve Günümüzde Zekat Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı**, Ed. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, İstanbul, Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2017, s.221-254.
- Kızılkaya, Necmettin: **Metodology of Islamic Economics: Problems and Solutions**, Ed. Necmettin Kızılkaya, Islamic Business and Finance Series, Routledge Tylor & Francis Group, 2019.
- Kılıç, Ünal: “Hz. Peygamber Döneminde Zekat Uygulaması”, **Tarihte ve Günümüzde Zekat Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı**, Ed. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, İstanbul, Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2017, s.45-64.
- Ledgerwood, Joanna: **Microfinance Handbook : An Institutional and Financial Perspective**, World Bank Group, (Çevrimiçi) <http://documents.worldbank.org/curated/en/347491468326386001/Microfinance-handbook-an-institutional-and-financial-perspective>, 1 Temmuz 2000.
- Lewins, Frank W. : **Social Science Methodology : A Brief But Critical Introduction**, Melbourne, Macmillan Education Australia, 1992.
- Ngulube, Patrick: “Qualitative Data Analysis and Interpretation: Systematic Search for Meaning”, **Addressing Research Challenges: Making Headway for Developing Researchers**, Ed. Elias R. Mathipa & Mishack T.

Gumbo, Mosala-MASEDI Publishers & Booksellers cc: Noordywkw, 2015, Bölüm 8, s.131-156.

Obaidullah, **Introduction to Islamic Microfinance**, Hindistan, IBF Net (P) Mohammed: Limited, 2008.

Pekcan, Ali: “Makâsıdü’ş-şerîa’yı Bilgisinin Önemi”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, y.y., C.II, NO:2, 2002, s.219 - 227.

Rahman, “A Missing Component in Islamic Banking”, **Kyoto Bulletin of Abdul Rahim Islamic Area Studies**, Kyoto/Japonya, C.I, NO:2, 2007, s. 38 - 53. Abdul:

Schutt, Russell **Investigating the Social World: The Process and Practice of K. : Research**, 7. bs., Boston, SAGE Publications, Inc., 2012.

Shaloot, **Alfatawaa: Dirasah limuşkilat Almuslim Almuasir fi Hayaatihi Mahmoud: alyawmiyah Alammah**, 18.bs., Cairo, Dar EL-Shoroak, 2004

Shirazi, Nasim “Prospects of Poverty Elimination through Potential Zakat Collection Shah, & Amin, in OIC-member Countries: Reappraised”, **Journal of Islamic Md. Fouad Economics, Banking and Finance (JIEBF)**, C.VI, No:3, 2010, s.55- Bin: 74.

Türkiye Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019, (Çevrimiçi) İstatistik <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>, Belge sayısı: 33705, 04 Şubat 2020. Kurumu: (2020)

Türkiye Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2019, (Çevrimiçi)
İstatistik [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-
Conditions-Survey-2019-33820](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2019-33820), Belge sayı: 33820, 11 Eylül 2020.
Kurumu:
(2020)

Türkiye Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019, (Çevrimiçi)
İstatistik [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-
Hasila-2019-33671](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33671), Belge sayı: 33671, 31 Ağustos 2020.
Kurumu:
(2020)

Wilson, “Making Development Assistance Sustainable Through Islamic
Rodney: Microfinance”, **IIUM Journal of Economics and Management**,
Malaysia, C.XV, NO:2, 2007, S.197-217.

World Gold Gold prices in 30 Aralık 2019 (Çevrimiçi)
Council: <https://www.gold.org/goldhub/data/gold-prices>.

Zaidan, Abdul **Alwajiz fi Usul El- fikih**, 3.bs., Bagdad, Cordoba Foundation for
karim: Publishing and Distribution, 1976.